

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

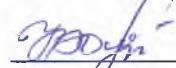
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Факультет морського права

Кафедра адміністративного та конституційного права

«Допущений до захисту»

В. о. завідувача кафедри

 Н. П. Бортник

«02» 12 2025 р.

УДК 342.7:351.74

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

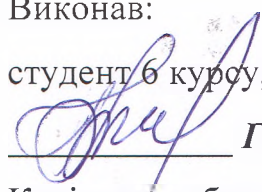
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему:

**«РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ
В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН»**

Виконав:

студент 6 курсу, групи 6511мз

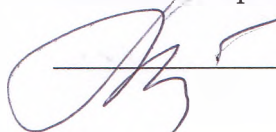
 Головенко М. М.

Керівник роботи:

доцент кафедри адміністративного

та конституційного права,

кандидат юридичних наук, доцент

 Маркін С. І.

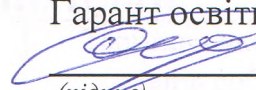
Миколаїв – 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Факультет морського права

Кафедра **адміністративного та конституційного права**
Спеціальність **081 Право**
Освітня програма **Право**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

 О. Ю. Дубинський
(підпис)

«02» 12 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту

Головенку Миколі Миколайовичу
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **«Роль адміністративної процедури в забезпеченні прав і свобод громадян»**

Керівник роботи **к.ю.н., доцент Маркін Сергій Ігорович**

Затверджені наказом ректора **№ 1155-уч від « 30 » вересня 2025 року**

2. Термін подання роботи: 01.12.2025 року

3. Вихідні дані до роботи: чинне законодавство, фахова література, матеріали конференцій, репозитарій університету

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів) _____

Розділ 1. Теоретико-правові основи адміністративної процедури та гарантій прав громадян

Розділ 2. Механізм забезпечення прав громадян засобами адміністративної процедури

Розділ 3. Шляхи удосконалення адміністративної процедури в контексті європейської інтеграції

5. Перелік презентаційних матеріалів **виконаний в програмі Power Point**

6. Консультанти розділів роботи

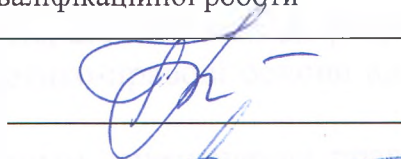
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
	<u>Сторонні консультанти до підготовки розділів роботи не залучалися</u>		

7. Дата видачі завдання **06 вересня 2025 року**

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

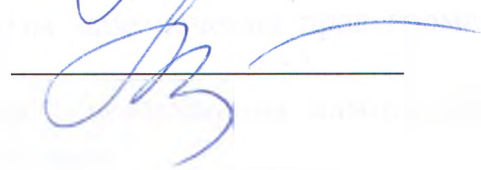
Номер	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення літературних джерел з предмета дослідження	вересень 2025 р.	виконано
2.	Складання розгорнутого плану роботи та ознайомлення керівника з планом кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	виконано
3.	Написання розділу 1	вересень 2025 р.	виконано
4.	Написання розділу 2	жовтень 2025 р.	виконано
5.	Написання розділу 3	листопад 2025 р.	виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи	до 25 листопада 2025 р.	виконано
7.	Передача кваліфікаційної роботи науковому керівнику для написання відгуку	до 27 листопада 2025 р.	виконано
8.	Передача кваліфікаційної роботи рецензенту для рецензування	до 30 листопада 2025 р.	виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	02 грудня 2025 р.	виконано
10	Захист кваліфікаційної роботи	16 грудня 2025 р.	виконано

Студент

Головенко М. М.

Керівник роботи

Маркін С. І.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ТА ГАРАНТІЙ ПРАВ ГРОМАДЯН	8
1.1. Поняття та сутність адміністративної процедури	8
1.2. Права і свободи громадян як об'єкт захисту в адміністративних відносинах	17
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗАСОБАМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ	28
2.1. Принципи адміністративної процедури як гарантії прав та свобод	28
2.2. Участь особи в адміністративному провадженні як ключовий елемент захисту	35
2.3. Адміністративний акт як результат процедури та його вплив на права громадян	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	50
3.1. Процедура оскарження адміністративних рішень як спосіб відновлення порушених прав	50
3.2. Напрями реформування адміністративної процедури в Україні в контексті посилення захисту прав громадян	57
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

АНОТАЦІЯ

Головенко М. М. Роль адміністративної процедури в забезпеченні прав і свобод громадян – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Випускова кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» (081 Право). – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному дослідженню сутності, значення та механізмів реалізації адміністративної процедури як ключової гарантії забезпечення прав і свобод громадян в Україні. Проаналізовано сучасний стан адміністративно-правового регулювання, виявлено системні проблеми та обґрунтовано шляхи його вдосконалення в контексті європейської інтеграції.

У першому розділі *«Теоретико-правові основи адміністративної процедури та гарантій прав громадян»* з'ясовано поняття та сутність адміністративної процедури, її місце у системі адміністративного права та роль як правового інструменту захисту інтересів особи. Розкрито зміст прав і свобод громадян як об'єкта захисту в адміністративних відносинах та визначено співвідношення між адміністративною процедурою та іншими механізмами гарантування прав.

У другому розділі *«Механізм забезпечення прав громадян засобами адміністративної процедури»* проаналізовано систему принципів адміністративної процедури (зокрема, принцип законності, добросовісності, пропорційності) як основоположних гарантій прав та свобод особи. Детально розглянуто участь особи в адміністративному провадженні як ключовий елемент захисту. Надано характеристику адміністративного акта як результату процедури та досліджено його вплив на права та інтереси громадян.

Третій розділ *«Шляхи удосконалення адміністративної процедури в контексті європейської інтеграції»* присвячений ідентифікації системних проблем застосування чинного законодавства та обґрунтуванню перспектив його

розвитку. Проаналізовано процедуру оскарження адміністративних рішень як важливий спосіб відновлення порушених прав, а також запропоновано конкретні заходи щодо гармонізації національної адміністративної процедури з європейськими стандартами належного врядування.

У висновках підведено підсумки, констатовано, що адміністративна процедура є фундаментальною гарантією реалізації та захисту прав громадян у відносинах з публічною адміністрацією. Ефективне функціонування цієї процедури вимагає подальшого поглиблення реформ, зокрема, посилення принципу пропорційності та забезпечення дієвого адміністративного оскарження, що є необхідним кроком на шляху європейської інтеграції України.

Ключові слова: адміністративна процедура, адміністративне провадження, права громадян, адміністративний акт, принципи адміністративної процедури, європейська інтеграція, оскарження, належне врядування.

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку української держави, що характеризується процесами європейської інтеграції, розбудови правової та соціальної держави, особливої гостроти набуває питання забезпечення ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів громадян у відносинах із органами публічного адміністрування. Прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру», який імплементує найкращі європейські стандарти «належної адміністрації», стало ключовим кроком на шляху гуманізації та демократизації публічного управління.

У цьому контексті адміністративна процедура виступає не лише як технічний регламент діяльності суб'єктів владних повноважень, але і як фундаментальний правовий механізм, що забезпечує реалізацію конституційного принципу верховенства права та гарантує особі право на справедливий розгляд її справи. Саме через дотримання процедурних вимог, таких як право на заслуховування, обґрунтованість адміністративного акта та відкритість провадження, формується довіра громадян до держави і запобігається адміністративний розсуд та свавілля.

Актуальність теми підсилюється необхідністю наукового осмислення та практичного впровадження нового законодавства, а також визначення ролі адміністративної процедури як основного інструменту захисту прав людини в умовах воєнного часу та післявоєнної відбудови, коли потреба в оперативних, але законних адміністративних рішеннях зростає експоненційно.

Проблеми адміністративної процедури та захисту прав громадян завжди перебували в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Теоретичні основи публічного адміністрування, адміністративного права та процесу розроблялися у працях таких відомих вчених, як В. Б. Авер'янов, О. В. Андрійко, Ю. П. Битяк, А. Т. Комзюк, А. М. Колодій, І. П. Коліушко, Р. С. Мельник, О. В. Кузьменко, Т. О. Коломоєць, О. Ф. Андрійко, О. В. Пащенко та інші.

Питання гарантій прав громадян у публічно-правовій сфері

досліджувалися в контексті конституційного та адміністративного права. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, комплексна роль адміністративної процедури як інтегрованої системи гарантій прав і свобод громадян, особливо після набрання чинності новим Законом, потребує подальшого глибокого системного аналізу. Зокрема, недостатньо дослідженими залишаються питання практичної реалізації європейських принципів належної адміністрації, взаємодія процедури оскарження та сутності адміністративного акта в нових правових умовах.

Метою дослідження є комплексне теоретико-правове обґрунтування ролі адміністративної процедури як ефективного механізму забезпечення та захисту прав і свобод громадян, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення адміністративного законодавства і практики його застосування в контексті європейської інтеграції України.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

- визначити поняття, сутність та функціональне значення адміністративної процедури у міжнародному та національному правовому полі, провести порівняльний аналіз із регулюванням у країнах ЄС;
- здійснити класифікацію та проаналізувати конституційно-правові гарантії прав і свобод громадян, які є об'єктом захисту в адміністративних відносинах;
- дослідити ключові принципи адміністративної процедури (зокрема, офіційного з'ясування обставин, змагальності, пропорційності) як основоположні гарантії прав особи;
- проаналізувати механізм участі особи в адміністративному провадженні (право на заслуховування, ознайомлення з матеріалами) як ключовий елемент захисту;
- визначити правову природу адміністративного акта, вимоги до його обґрунтованості та наслідки його впливу на права громадян.
- дослідити процедуру адміністративного та судового оскарження як способи відновлення порушених прав, виявити проблеми їх взаємодії.

– розробити конкретні напрями та пропозиції щодо реформування адміністративної процедури в Україні, включаючи питання її цифровізації та посилення кадрового потенціалу.

Об’єктом дослідження є публічні відносини, що виникають у сфері діяльності органів публічного адміністрування та пов’язані із забезпеченням, реалізацією і захистом прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Предметом дослідження є сукупність правових норм, принципів та інститутів, які утворюють адміністративну процедуру, а також наукові погляди, що розкривають її роль як правової гарантії прав і свобод громадян.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Діалектичний метод дозволив розглянути адміністративну процедуру у її постійному розвитку та взаємозв’язку з інститутом прав людини. Системний метод застосовувався для аналізу адміністративної процедури як цілісного механізму. Формально-юридичний метод використовувався для тлумачення норм Закону «Про адміністративну процедуру» та інших нормативно-правових актів. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити національне регулювання із законодавством країн Європейського Союзу. Метод аналізу та синтезу забезпечив формулювання теоретичних висновків і практичних рекомендацій.

Структура кваліфікаційної роботи. Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Кваліфікаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, який складається з 63 найменувань і розміщений на 7 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ ТА ГАРАНТІЙ ПРАВ ГРОМАДЯН

1.1. Поняття та сутність адміністративної процедури: міжнародний та національний контекст

Адміністративна процедура в умовах розбудови правової держави та курсу на європейську інтеграцію набуває статусу ключового інструменту, що опосередковує відносини між громадянином і публічною адміністрацією, забезпечуючи законність, прозорість та ефективність прийняття владних рішень. На сучасному етапі відбувається концептуальний зсув у сприйнятті процедури: від сукупності технічних правил, спрямованих на упорядкування внутрішньої діяльності апарату управління, до фундаментального інституту, що знаходиться на перетині публічного управління та захисту прав людини. Цей інститут є прямим втіленням конституційного принципу верховенства права в діяльності виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Саме в процедурному полі формується юридична реальність, яка або підтверджує, або обмежує права та свободи особи. Забезпечення належної процедури є критично важливим для запобігання адміністративному свавілля та неправомірному застосуванню дискреційних повноважень. Дотримання процедурних вимог, таких як право на участь, обов'язок мотивування рішення та оперативність розгляду, є необхідною умовою для досягнення збалансованості публічних та приватних інтересів. Фактично, якість адміністративної процедури слугує лакмусовим папірцем демократичності та правової зрілості держави, оскільки вона визначає, наскільки легко і справедливо громадянин може реалізувати свої права у повсякденних відносинах із владою.

Тому глибоке осмислення сутності, поняття та функціонального значення адміністративної процедури, що має бути здійснене як через призму національної доктрини, так і шляхом порівняльного аналізу з міжнародним та

європейським правовим контекстом, є необхідною передумовою для розуміння її центральної ролі як ефективної гарантії прав і свобод громадян.

У національній правовій доктрині поняття адміністративної процедури тривалий час розглядалося переважно через призму процесуальних норм, що регулюють діяльність суб'єктів владних повноважень. Це пояснюється тим, що адміністративне право традиційно орієнтоване на забезпечення належного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, а також на встановлення чітких механізмів реалізації їхніх повноважень. Водночас, у сучасних умовах розвитку правової держави та інтеграції України в європейський правовий простір, акцент зміщується на забезпечення прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у процесі їх взаємодії з органами публічної адміністрації. У цьому контексті адміністративна процедура розглядається як комплекс нормативно закріплених правил і принципів, спрямованих на гарантування прозорості, ефективності, неупередженості та правової визначеності в діяльності суб'єктів владних повноважень. Такий підхід відповідає європейським стандартам адміністративного права, зокрема принципам, закріпленим у Кодексі належного адміністрування, ухваленому Європейським Парламентом. Визначення чітких процедурних рамок дає змогу не лише підвищити рівень довіри громадян до органів влади, але й мінімізувати ризики зловживань, бюрократизму та корупції, що є важливим чинником у процесі реформування публічної адміністрації в Україні.

Класичний підхід, представлений, зокрема, у працях В.К. Колпакова [1, с. 57], трактує адміністративну процедуру як діяльність органів публічної адміністрації, що спрямована на вирішення індивідуальних адміністративних справ, тобто на прийняття адміністративних актів або укладення адміністративних договорів.

Однак, з огляду на імплементацію європейських стандартів, сучасні науковці, як-от М. С. Мельникович, наголошують, що сутність процедури полягає не лише в технології прийняття рішення, а насамперед у забезпеченні юридичних гарантій прав та інтересів особи [2, с. 93-94]. Адміністративна

процедура, за новітніми підходами, є правовою формою публічного адміністрування, що має забезпечувати реалізацію права на «належну адміністрацію» (good administration). Таким чином, поняття адміністративної процедури охоплює як сукупність послідовних стадій розгляду та вирішення справи, так і набір процедурних принципів, які мають конституційно-правову природу (верховенство права, законність, рівність, змагальність, відкритість).

Функціональне значення адміністративної процедури є глибоко інтегрованим і багатоаспектним, охоплюючи три взаємопов'язані виміри:

1. правозахисний;
2. легітимаційний;
3. упорядковувачий.

Насамперед, правозахисна функція адміністративної процедури виступає як фундаментальна гарантія проти адміністративного свавілля, забезпечуючи особі реальне право на активну участь у процесі прийняття рішення, що безпосередньо стосується її прав чи інтересів [3].

Цей захист також включає право особи на обґрунтування адміністративного рішення, що передбачає обов'язок адміністративного органу надавати чітке, зрозуміле та вичерпне пояснення підстав прийняття рішення. Це забезпечує прозорість адміністративного процесу та дозволяє особі оцінити законність дій адміністрації. Крім того, важливим елементом є право на ефективний засіб правового захисту, що гарантує можливість оскарження рішення в адміністративному чи судовому порядку. У цьому контексті особливого значення набуває принцип пропорційності, який забезпечує баланс між публічними інтересами та правами особи, а також принцип недискримінації, що гарантує рівне ставлення до всіх суб'єктів незалежно від їхніх особистих характеристик чи соціального статусу. Таким чином, реалізація процесуальних прав є ключовим інструментом забезпечення верховенства права в адміністративній діяльності.

Як приклад, можна розглянути ситуацію, коли адміністративний орган має намір відмовити підприємцю у видачі ліцензії через нібито невідповідність

поданих документів.

Саме правозахисна функція процедури зобов'язує орган повідомити підприємця про виявлені підстави для відмови та надати йому достатній час для подання додаткових пояснень або усунення недоліків.

Таким чином, процедура виступає як процесуальний щит, запобігаючи несподіваній і необґрунтованій відмові. Вона забезпечує дотримання принципу верховенства права, сприяє прозорості та передбачуваності в ухваленні рішень, а також гарантує дотримання прав і законних інтересів усіх сторін процесу. Процедурні норми створюють чіткий алгоритм дій, який дозволяє уникнути суб'єктивізму, зловживань владними повноваженнями та забезпечує рівність учасників перед законом. Крім того, процедура є важливим інструментом реалізації права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в міжнародних правових актах і національному законодавстві. Завдяки її дотриманню забезпечується баланс між ефективністю правозастосування та захистом прав людини, що є основоположним для демократичної правової держави.

Водночас, легітимаційна функція забезпечує суспільну довіру до адміністративних рішень. Рішення, прийняті не просто законно, а з дотриманням справедливої та прозорої процедури, сприймаються суспільством як обґрунтовані та прийнятні. Коли, наприклад, міська рада планує будівництво, що вимагає громадських слухань та публікації всієї дозвільної документації, цей процес, навіть якщо він закінчується дозволом на будівництво, робить фінальне рішення більш легітимним.

Участь громадськості знижує рівень конфліктності та підозр у корупції чи упередженості, зміцнюючи авторитет адміністрації. Нарешті, упорядковуюча функція спрямована на забезпечення єдності, послідовності та ефективності діяльності публічної адміністрації зсередини. Встановлення чітких, стандартизованих правил проходження справи, визначення строків, стадій та відповідальних осіб гарантує, що подібні справи розглядаються однаково по всій країні.

Чудовим прикладом є процедура призначення пенсії чи соціальної

допомоги: завдяки впорядковуючій функції кожен заявник у будь-якому регіоні повинен надати єдиний перелік документів, а його заява буде розглянута у фіксований, законом встановлений термін за чіткою послідовністю дій службовця, що забезпечує прогнозованість для громадян і масштабовану керованість для системи соціального забезпечення.

Отже, адміністративна процедура є комплексним механізмом, який одночасно служить захисту прав особи, зміцненню довіри до влади та оптимізації її внутрішньої роботи. Вона забезпечує впорядкованість дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямованих на прийняття рішень, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Основними принципами адміністративної процедури є законність, рівність усіх перед законом, об'єктивність і неупередженість, прозорість, доступність і оперативність. Важливим аспектом є також забезпечення ефективного механізму оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративних органів, що дозволяє гарантувати реалізацію права на справедливий процес. Таким чином, адміністративна процедура виступає інструментом гармонізації відносин між громадянами та державою, сприяючи формуванню правової держави та розвитку демократичних інститутів.

Класифікація адміністративних процедур дозволяє систематизувати їх за ключовими ознаками:

- за предметом: загальні, спеціальні
- за суб'єктами: індивідуальні, колективні
- за характером рішень: дозвільні, заборонні, зобов'язуючі
- за формою: паперові, електронні

У міжнародному та європейському контексті адміністративна процедура розглядається як невіддільна частина принципу верховенства права. На європейському рівні це знайшло відображення у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який у своїх рішеннях неодноразово підтверджував, що справедливий розгляд справи (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) стосується й адміністративного провадження, якщо

його результатом є визначення цивільних прав чи обов'язків [4, с. 48]. Ключовим стандартом, що інтегрує процедурні вимоги, є принцип належної адміністрації. Згідно з Рекомендацією Ради Європи № R(2003) 15 щодо надання адміністративних послуг, належна адміністрація передбачає такі ключові елементи, як оперативність, доступність інформації, право бути почутим і обов'язок обґрунтування адміністративного акта [5].

Порівняльний аналіз регулювання в Україні та країнах ЄС демонструє суттєву конвергенцію після прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» [6], який набув чинності у грудні 2023 року. До його прийняття національне регулювання було фрагментованим і не забезпечувало універсальних процедурних гарантій. Натомість, законодавство більшості країн ЄС (зокрема, Німеччини, Польщі, Чехії) базується на єдиних кодифікованих адміністративно-процедурних актах, що забезпечують єдиний стандарт відносин із громадянами.

Зокрема, Закон вперше запровадив в українське право такі універсальні європейські принципи, як:

- принцип офіційного з'ясування обставин. Адміністративний орган зобов'язаний самостійно вживати всіх необхідних заходів для з'ясування всіх обставин, що мають значення для вирішення справи.
- право на заслуховування (участь). Особа має бути завчасно поінформована про початок провадження та має право висловити свою позицію до прийняття адміністративного акта.
- обов'язок обґрунтування. Адміністративний акт має бути вмотивованим, тобто містити чітке посилення на фактичні обставини та норми права, що лягли в його основу.

Для кращого розуміння у процесі проведення порівняльного аналізу нами було виокремлено ключові аспекти регулювання адміністративної процедури в Україні та країнах ЄС

**Порівняльний аналіз регулювання адміністративної процедури в Україні
та країнах ЄС**

Критерій	Україна (Закон 2023)	ЄС (Німеччина, Польща, Чехія)
Нормативна база	Закон України «Про адміністративну процедуру»	Кодифіковані акти (VwVfG, KPA)
Принципи	Верховенство права, заслуховування, обґрунтування	Good administration, пропорційність
Оскарження	Адміністративне та судове	Судове + медіація
Цифровізація	На етапі впровадження	Розвинена e-government

Як зазначає Т. О. Коломоєць, імплементація цих принципів є не лише формальним виконанням зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію, а й глибоким цивілізаційним зрушенням у філософії публічного управління, де держава стає партнером, а не лише розпорядником владних повноважень [7, с. 254]. Проте, незважаючи на значний прогрес, національне законодавство все ще стикається із викликами уніфікації, зокрема щодо взаємодії нового Закону зі спеціальними процедурами, а також необхідності формування єдиної практики його застосування, що потребує поглибленого вивчення.

Важливо підкреслити, що адміністративна процедура є не лише юридичним механізмом, а й соціальним інструментом, який формує культуру взаємодії між державою та громадянами. Вона сприяє утвердженню принципів відкритості та підзвітності, що є основою демократичного врядування. У цьому контексті процедура виступає засобом комунікації, де кожен етап – від повідомлення особи до прийняття рішення – має бути зрозумілим і доступним для громадян.

Цифровізація публічного управління відкриває нові можливості для вдосконалення адміністративних процедур. Електронні сервіси, автоматизація процесів та використання штучного інтелекту дозволяють зменшити бюрократичні бар'єри, скоротити строки розгляду справ і підвищити прозорість. Водночас це породжує нові виклики, пов'язані із захистом персональних даних, кібербезпекою та забезпеченням рівного доступу до електронних послуг для всіх категорій населення.

Ефективність адміністративної процедури значною мірою залежить від професійної компетентності посадових осіб, які її реалізують. Недостатній рівень правової культури, формалізм або корупційні практики можуть нівелювати навіть найпрогресивніші законодавчі норми. Тому поряд із нормативним удосконаленням необхідно розвивати систему навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, формувати етичні стандарти та механізми контролю за дотриманням процедурних гарантій.

Адміністративна процедура, у національному та міжнародному правовому розумінні, є фундаментальною гарантією прав і свобод громадян, яка виходить за рамки суто технічного регулювання. Її сутність полягає у забезпеченні належного балансу між публічними інтересами та інтересами особи через впровадження універсальних процедурних принципів, що відповідають європейському стандарту «належної адміністрації». В Україні прийняття нового Закону ознаменувало перехід до кодифікованого регулювання, що суттєво гармонізувало національні стандарти з європейськими, проте ефективність реалізації правозахисної функції процедури безпосередньо залежить від послідовної та добросовісної правозастосовної практики.

У контексті міжнародних стандартів важливо розглянути практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), яка визначає ключові принципи належної адміністрації. Зокрема, ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував на таких принципах, як прозорість, обґрунтованість рішень, доступ до інформації, право на ефективний засіб юридичного захисту та рівність перед законом. Наприклад, у справі «Mennitto проти Італії» Суд підкреслив важливість

забезпечення доступу до адміністративної інформації як одного з елементів належного врядування. Також у рішенні «Беляєв та інші проти Росії» було акцентовано увагу на обов'язку державних органів діяти відповідно до принципу правової визначеності, що є ключовим аспектом захисту прав громадян. Таким чином, практика ЄСПЛ формує стандарти, які мають бути інтегровані в національні правові системи для забезпечення ефективного функціонування адміністративних органів та захисту прав і свобод людини.

Таблиця 1.2

Порівняльна таблиця рішень ЄСПЛ

Справа	Суть	Позиція ЄСПЛ	Значення
Benthe m v. Netherlands (1985)	Дозвіл на газову установку	Адміністративне провадження має відповідати ст. 6	Поширення принципу fair trial
Pudas v. Sweden (1987)	Анулювання ліцензії	Право бути заслуханим	Гарантії участі особи
Bryan v. UK (1995)	Знесення будівлі	Судовий контроль за актами	Незалежний перегляд рішень
Kingsley v. UK (2000)	Анулювання бізнес-ліцензії	Рівність сторін, ефективний захист	Розширення процедурних гарантій

Отже, адміністративна процедура є комплексним механізмом, що поєднує правові гарантії, стандарти належної адміністрації та інструменти демократичного врядування. Її ефективність залежить від гармонізації національних норм із європейськими стандартами та належної правозастосовної практики. Зокрема, важливу роль відіграє впровадження принципів прозорості, підзвітності та правової визначеності, які забезпечують передбачуваність рішень адміністративних органів. Крім того, значна увага має приділятися забезпеченню

права на оскарження адміністративних актів, що є основоположним елементом правової держави. У цьому контексті особливого значення набуває створення ефективних механізмів судового контролю за діяльністю органів публічної адміністрації, які мають діяти в межах закону та з урахуванням принципу пропорційності. Таким чином, удосконалення адміністративної процедури сприяє не лише підвищенню ефективності державного управління, але й зміцненню довіри громадян до інститутів публічної влади, що є ключовим чинником сталого розвитку демократичного суспільства.

1.2. Права і свободи громадян як об'єкт захисту в адміністративних відносинах

Забезпечення прав і свобод громадян є наріжним каменем і головною метою існування будь-якої демократичної правової держави. Ці права та свободи, закріплені в Конституції та міжнародних актах, формують не просто перелік юридичних можливостей, а слугують основою соціальної стабільності, внутрішнього правопорядку та верховенства права. Вони гарантують гідність особистості, її рівність перед законом та можливість вільного розвитку. У цьому контексті держава бере на себе зобов'язання не лише утримуватися від втручання у приватну сферу, але й створювати позитивні умови для повної та ефективної реалізації цих прав. Це зобов'язання є головним критерієм легітимності та успішності публічної влади, оскільки справжня демократія вимірюється не лише формою, але й змістом, а саме – якістю життя та захищеності її громадян.

У сфері адміністративних відносин права і свободи громадян набувають подвійної ролі: вони є об'єктом захисту від можливих зловживань чи неправомірних дій з боку влади, і водночас виступають критерієм ефективності та законності діяльності органів публічного адміністрування. Адміністративні органи, від місцевих рад до центральних міністерств, повинні керуватися принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом», тоді як для

громадянина діє принцип «дозволено все, що не заборонено законом». Такий підхід робить право громадянина своєрідним фільтром для оцінки кожного адміністративного рішення чи дії. Недотримання прав у процесі надання послуг, видачі дозволів чи здійсненні контролю підриває довіру до держави та вимагає дієвих механізмів адміністративної та судової оскарження.

Конституційні гарантії прав громадян є невід'ємною та найважливішою складовою правового регулювання в цілому. Ці гарантії являють собою сукупність юридичних механізмів, процедур та інститутів, спрямованих на забезпечення реалізації та захисту прав у різних сферах суспільного життя. Сюди входять не тільки процесуальні права (наприклад, право на справедливий суд чи правову допомогу), але й інституційні запобіжники, такі як принцип розподілу влади, конституційний контроль та діяльність інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Це цілісна система, яка запобігає свавіллю, забезпечує пропорційність обмежень та створює умови, за яких порушені права неминуче будуть відновлені. Таким чином, ефективне функціонування цих гарантій є мірилом зрілості та стійкості правової системи держави [8, с. 57].

Конституція України закріплює основоположні права і свободи людини та громадянина, які мають найвищу юридичну силу та є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами правовідносин. Відповідно до статті 3 Конституції України, права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх забезпечення є головним обов'язком держави. Ця норма визначає пріоритетність прав людини у системі державного управління та встановлює обов'язок державних органів діяти в інтересах громадян, забезпечуючи реалізацію їхніх прав та свобод [9].

Класифікація прав і свобод громадян, закріплених у Конституції України, здійснюється за різними критеріями. Найбільш поширеною є класифікація за змістом та сферою реалізації, яка виділяє особисті (громадянські), політичні, економічні, соціальні, культурні права та свободи. Особисті права, такі як право на життя (ст. 27), право на повагу до гідності (ст. 28), право на свободу та

особисту недоторканність (ст. 29), є базовими та невідчужуваними.

Політичні права (право на участь в управлінні державними справами, ст. 38) забезпечують участь громадян у політичному житті країни.

Економічні, соціальні та культурні права спрямовані на задоволення матеріальних та духовних потреб громадян, створюючи передумови для їхнього гідного існування.

Ці права гарантують гідність особистості, рівність перед законом та можливість вільного розвитку. У цьому контексті держава бере на себе не лише негативні зобов'язання утримуватися від порушення прав, але й позитивні зобов'язання – активно створювати умови для їх реалізації. Доктрина позитивних зобов'язань передбачає розробку ефективних адміністративних процедур, доступних механізмів оскарження та забезпечення прозорості діяльності органів влади.

Захист прав громадян у сфері адміністративних відносин здійснюється через комплекс механізмів, які можна умовно поділити на три групи:

- адміністративні способи;
- судовий захист;
- інституційні гарантії.

Адміністративні способи включають можливість оскарження рішень органів влади у вищестоящі органи, а також використання інституту адміністративної скарги як швидкого способу реагування на порушення. Цей механізм забезпечує оперативність у вирішенні спорів, що виникають у сфері публічного управління, і дозволяє уникнути тривалих судових процедур. Водночас адміністративне оскарження сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади, забезпечуючи контроль за їх рішеннями з боку громадян і юридичних осіб. Важливим аспектом є те, що адміністративна скарга може бути подана без необхідності сплати судового збору, що робить цей спосіб доступним для широкого кола осіб.

Таблиця 2.1.

Група механізмів	Зміст	Нормативна основа	Приклади реалізації
Адміністративні способи	Оскарження рішень у вищестоящі органи; адміністративна скарга	Закон України «Про адміністративну процедуру»; внутрішні регламенти органів	Подання скарги до органу, що прийняв рішення; звернення до керівника установи
Судовий захист	Адміністративне судочинство для оскарження рішень, дій чи бездіяльності	Кодекс адміністративного судочинства України	Скасування рішення про відмову у видачі дозволу Верховним Судом через порушення процедури
Інституційні гарантії	Контроль за дотриманням прав через спеціальні органи	Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини»; антикорупційне законодавство	Звернення до омбудсмена; перевірка діяльності органів антикорупційними інституціями

Однак ефективність такого механізму залежить від належного нормативного регулювання, об'єктивності розгляду скарг і дотримання принципів законності та справедливості. У цьому контексті значну роль відіграє якісна підготовка посадових осіб, відповідальних за розгляд адміністративних скарг, а також створення чітких процедур для забезпечення прав осіб, які звертаються зі скаргами.

Судовий захист є ключовим механізмом забезпечення верховенства права та дотримання прав і свобод громадян. У контексті адміністративного судочинства особливого значення набуває принцип ефективності судового захисту, що передбачає реальну можливість для особи відновити порушене право. Зокрема, адміністративні суди розглядають спори, пов'язані з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, при цьому забезпечуючи дотримання принципів пропорційності, розумності та справедливості. Важливим аспектом є також дотримання належної процедури, яка включає своєчасність ухвалення рішень, надання обґрунтованих відповідей та забезпечення доступу до правосуддя. Як показує практика Верховного Суду України, порушення процедурних норм може стати підставою для скасування рішень органів влади, що підкреслює важливість дотримання процесуальних гарантій на всіх етапах адміністративного провадження. Таким чином, адміністративне судочинство не лише захищає права громадян, а й сприяє формуванню правової культури та зміцненню довіри до судової системи.

Інституційні гарантії охоплюють діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (омбудсмена), який здійснює парламентський контроль за дотриманням прав, а також антикорупційні органи, що запобігають зловживанням у сфері публічного адміністрування [10, с. 309].

Для більшої наочності класифікацію механізмів захисту можна подати у вигляді *таблиці 2.1*.

Найчастіше порушуваними у сфері публічного адміністрування є право на інформацію, що проявляється у відсутності доступу до публічної інформації; право на участь у прийнятті рішень, яке порушується через ігнорування громадських слухань; та право на справедливую процедуру, що порушується при недотриманні строків розгляду справ або відсутності мотивованих рішень.

Таким чином, ефективний захист прав громадян у сфері адміністративних відносин потребує комплексного підходу, що поєднує позитивні зобов'язання держави, дієві механізми адміністративного та судового захисту, а також розвиток інституційних гарантій. Лише за умови гармонійного функціонування

цих елементів можна забезпечити реальну дію принципу верховенства права та належної адміністрації.

Особливості реалізації конституційних прав громадян у сфері публічного адміністрування полягають у тому, що саме органи виконавчої влади відіграють ключову роль у забезпеченні цих прав. Вони зобов'язані створювати умови для реалізації прав громадян шляхом розробки та впровадження відповідних адміністративних процедур. Водночас важливим елементом є дотримання принципу належної процедури, що є складовою верховенства права. Належна процедура передбачає чіткість, прозорість і передбачуваність дій органів влади, а також забезпечення можливості громадянам захищати свої права у разі їх порушення.

Згідно з позицією вітчизняного науковця М.С. Ковтун, конституційно-правові гарантії прав і свобод громадян включають як матеріальні, так і процедурні аспекти. До матеріальних гарантій належать конкретні норми Конституції та законів, які визначають зміст прав і свобод. Процедурні гарантії забезпечують реалізацію цих норм через механізми судового та адміністративного захисту [11]. Зокрема, стаття 55 Конституції України гарантує кожному право на судовий захист своїх прав і свобод, а також можливість звернення до міжнародних судових установ.

У сучасних умовах важливим напрямом удосконалення механізмів захисту прав громадян є запровадження електронного урядування та цифрових технологій у публічному адмініструванні. Це дозволяє зменшити корупційні ризики, підвищити прозорість діяльності органів влади та забезпечити оперативний доступ громадян до адміністративних послуг. Як зазначає А.Ю. Осадчий, цифровізація адміністративних процедур сприяє більш ефективному виконанню завдання держави щодо захисту прав і свобод громадян [12].

Окрім того, важливою складовою забезпечення конституційних прав громадян є розробка ефективних механізмів контролю за діяльністю органів виконавчої влади. Зокрема, це стосується інституту адміністративного оскарження, який дозволяє громадянам звертатися зі скаргами на незаконні або

необґрунтовані дії органів влади чи їх посадових осіб. Такий механізм забезпечує не лише можливість відновлення порушених прав, але й сприяє підвищенню відповідальності посадових осіб за прийняття рішень у межах їхньої компетенції.

Важливою складовою реалізації конституційних прав у сфері публічного адміністрування є також розвиток інституту відкритих даних, який стає основою для підвищення прозорості діяльності органів державної влади. Відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [13], громадяни мають право отримувати інформацію про діяльність органів влади, що дозволяє їм здійснювати громадський контроль за прийняттям управлінських рішень. Відкритість інформації сприяє зміцненню довіри до державних інституцій та формуванню демократичних цінностей у суспільстві. Наприклад, публікація реєстрів дозволів на будівництво, даних про державні закупівлі через систему ProZorro або інформації про використання бюджетних коштів на офіційних порталах є практичним виявом цього принципу. Ці механізми дають змогу журналістам, громадським організаціям та активним громадянам відстежувати потенційні корупційні ризики та вимагати підзвітності від посадових осіб, таким чином прямо впливаючи на якість та законність адміністративних рішень.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення рівного доступу до адміністративних послуг для всіх категорій громадян, включаючи вразливі групи населення. Це передбачає створення сприятливих умов для осіб з інвалідністю, малозабезпечених верств населення та інших осіб, які можуть зазнавати дискримінації або обмежень у доступі до послуг через соціальні чи фізичні бар'єри. У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні стандарти, зокрема Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка зобов'язує держави-учасниці забезпечувати інклюзивність адміністративних процедур [14], яка зобов'язує держави-учасниці забезпечувати інклюзивність адміністративних процедур. Практичними прикладами реалізації цього принципу є обладнання центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) пандусами та тактильною навігацією, забезпечення можливості подання документів через адаптовані електронні сервіси для людей з порушеннями зору, а також надання

консультацій жестовою мовою. Це підкреслює перехід від формальної рівності до фактичної інклюзивності, де держава активно усуває бар'єри, а не просто констатує відсутність дискримінації.

Ефективність цих гарантій, однак, тісно пов'язана з інституційною спроможністю та правовою культурою самих суб'єктів владних повноважень. Як зазначає М.С. Булкат [15], для подолання проблем у реалізації конституційно-правових гарантій, таких як недостатня ефективність адміністративного судочинства чи недосконалість нормативно-правової бази, необхідно посилити контроль за діяльністю органів виконавчої влади та вдосконалити механізми відповідальності посадових осіб за порушення прав громадян. Наприклад, якщо посадова особа ЦНАП безпідставно відмовляє у прийомі документів або порушує встановлений термін надання послуги, механізм адміністративної та дисциплінарної відповідальності має бути застосований оперативно і невідворотно. Це формує у посадових осіб розуміння процедурної дисципліни та зміцнює їхній обов'язок щодо дотримання принципу належної процедури, яка включає, крім іншого, ввічливе та уважне ставлення до заявника. Без якісного застосування заходів відповідальності, навіть найдосконаліші процедурні норми залишатимуться лише деклараціями.

Таким чином, реалізація конституційних прав громадян у сфері публічного адміністрування є багатовекторним процесом, що охоплює як нормативно-правові аспекти, так і практичні механізми забезпечення цих прав. Ефективність цього процесу залежить від прозорості діяльності органів влади, дотримання принципу належної процедури, використання сучасних технологій і впровадження інноваційних підходів у взаємодії між державою та суспільством.

Водночас слід зазначити, що вирішення зазначених проблем потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавчої бази, забезпечення прозорості та доступності адміністративного судочинства, а також підвищення рівня правової свідомості серед населення. Зокрема, необхідно запроваджувати механізми, які сприятимуть оперативному та ефективному розгляду адміністративних справ, забезпеченню належного виконання судових

рішень, а також мінімізації бюрократичних перешкод у процесі взаємодії громадян з органами державної влади. Особливу увагу слід приділити підготовці та підвищенню кваліфікації державних службовців, адже саме їхні дії є визначальними у забезпеченні прав і свобод громадян. Крім того, важливим є створення умов для формування правової культури серед населення, зокрема через поширення знань про права та обов'язки громадян, механізми їх захисту та способи реалізації. Лише за умови комплексного підходу можна досягти реального забезпечення конституційно-правових гарантій у сфері адміністративних відносин.

Таким чином, конституційно-правові гарантії прав і свобод громадян є важливим елементом правової системи України та основою для забезпечення їхнього захисту в адміністративних відносинах. Реалізація цих гарантій залежить від ефективної діяльності органів публічного адміністрування, дотримання принципів належної процедури та верховенства права. Удосконалення механізмів захисту прав громадян потребує комплексного підходу, який включає як нормативно-правові зміни, так і розвиток інституційної спроможності органів виконавчої влади.

Отож, підсумувати викладене у першому Розділі можемо таким.

Адміністративна процедура в умовах розбудови правової держави та європейської інтеграції набуває статусу ключового інструменту, що опосередковує відносини між громадянином і публічною адміністрацією, забезпечуючи законність, прозорість та ефективність прийняття владних рішень. Сучасне розуміння процедури – це не просто сукупність технічних правил, а фундаментальний інститут, що знаходиться на перетині публічного управління та захисту прав людини, будучи прямим втіленням конституційного принципу верховенства права в діяльності виконавчої влади. Якість адміністративної процедури слугує лакмусовим папірцем демократичності та правової зрілості держави. Її сутність полягає не лише в технології прийняття рішення, а насамперед у забезпеченні юридичних гарантій прав та інтересів особи, реалізуючи право на «належну адміністрацію» (good administration).

Функціональне значення адміністративної процедури є багатоаспектним і охоплює три взаємопов'язані виміри: правозахисний (як фундаментальна гарантія проти адміністративного свавілля, що забезпечує особі право на участь і заслуховування) , легітимаційний (забезпечення суспільної довіри до адміністративних рішень через прозорість) та упорядковуючий (забезпечення єдності, послідовності та ефективності діяльності адміністрації зсередини).

Конвергенція національного законодавства з європейськими стандартами суттєво посилилася після прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» у грудні 2023 року. Цей Закон вперше запровадив універсальні європейські принципи: офіційного з'ясування обставин, право на заслуховування (участь) та обов'язок обґрунтування адміністративного акта. У міжнародному контексті, практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) підтверджує, що справедливий розгляд справи (ст. 6 Конвенції) стосується й адміністративного провадження , вимагаючи дотримання ключових елементів належної адміністрації, таких як оперативність, доступність інформації та обов'язок обґрунтування.

Права і свободи громадян визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх забезпечення є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України). У сфері адміністративних відносин ці права виступають як об'єкт захисту від зловживань влади і водночас як критерій ефективності та законності діяльності публічного адміністрування. Захист прав громадян здійснюється через комплекс механізмів: адміністративні способи (оскарження до вищестоящих органів) , судовий захист (адміністративне судочинство) та інституційні гарантії (діяльність омбудсмена та антикорупційних органів). Реалізація цих прав вимагає від держави не лише негативних, але й позитивних зобов'язань – активно створювати умови для їх реалізації.

Таким чином, забезпечення належного функціонування адміністративної процедури як інструменту захисту прав громадян вимагає системного підходу до її вдосконалення. Зокрема, необхідно здійснити подальшу імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство, що сприятиме

гармонізації правових норм та їх узгодженості з принципами верховенства права. Особливу увагу слід приділити розвитку цифрових інструментів, які здатні забезпечити прозорість, доступність та оперативність адміністративних процесів. Водночас важливим аспектом є підвищення професійної підготовки посадових осіб, що здійснюють адміністративні провадження, з метою формування високого рівня правової культури та етики. Комплексний підхід до вирішення цих завдань сприятиме не лише ефективній реалізації правозахисної функції адміністративної процедури, але й зміцненню довіри громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЗАСОБАМИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

2.1. Принципи адміністративної процедури як гарантії прав та свобод

Адміністративна процедура як правовий інститут відіграє ключову роль у забезпеченні реалізації прав і свобод особи у взаємовідносинах із публічною адміністрацією. Вона створює нормативно визначені рамки для діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямовані на захист інтересів громадян і юридичних осіб. Основу адміністративної процедури становлять принципи, які визначають її зміст, забезпечують справедливість, законність та ефективність адміністративного провадження.

Сутність процедури полягає у встановленні чіткого, формалізованого порядку, який не дозволяє адміністративному органу діяти свавільно або виходити за межі своїх повноважень, навіть при застосуванні дискреційних повноважень.

Належна процедура є фактичною гарантією правовладдя (Rule of Law) на рівні індивідуальних адміністративних актів, забезпечуючи, наприклад, право на заслуховування особи перед прийняттям акта, що може негативно вплинути на її права. Якщо, скажімо, державний орган має намір анулювати ліцензію компанії, процедура зобов'язує його надати компанії можливість висловити свою позицію, надати докази та пояснення до того, як буде прийняте остаточне рішення.

Таким чином, процедура перетворюється на процесуальний щит, який захищає особу, забезпечуючи прозорість та передбачуваність діяльності публічної адміністрації. Це особливо актуально в контексті імплементації нового законодавства, яке гармонізує українські процедурні норми з європейськими стандартами належної адміністрації, що вимагають від держави активного захисту прав особи.

Ключовими принципами, що визначають зміст адміністративної

процедури, є принцип законності, принцип обґрунтованості (мотивування) та принцип офіційного з'ясування обставин [17].

Принцип обґрунтованості вимагає, щоб будь-яке адміністративне рішення (акт) містило чітке посилання на фактичні обставини, які його зумовили, та правові норми, які були застосовані. Наприклад, відмова у наданні будівельного дозволу має бути не просто констатацією «відмовлено», а повинна містити детальний перелік невідповідностей проєкту містобудівним нормам та посилання на конкретні статті ДБН чи законів, які були порушені.

Принцип офіційного з'ясування обставин, зі свого боку, покладає на адміністративний орган обов'язок самостійно збирати необхідні докази та з'ясовувати всі факти, що мають значення для справи, а не перекладати цей тягар виключно на заявника. Завдяки цій системі принципів, адміністративна процедура виступає не лише як інструмент захисту прав, але й як механізм контролю за якістю та об'єктивністю прийнятих владних рішень, підвищуючи їхню легітимність у суспільстві.

Принцип офіційного з'ясування обставин є одним із фундаментальних у системі адміністративної процедури. Він зобов'язує органи публічної адміністрації самостійно й об'єктивно з'ясовувати всі обставини справи, які мають значення для прийняття рішення. Цей принцип спрямований на забезпечення повноти та об'єктивності розгляду справ, що є запорукою прийняття законних і обґрунтованих рішень. Наприклад, Н. Ю. Задирака зазначає, що реалізація цього принципу дозволяє уникнути упередженості та забезпечує прозорість адміністративного провадження [18, с. 72]. Водночас, на практиці дотримання цього принципу може бути ускладнене через недостатню кваліфікацію посадових осіб чи брак ресурсів для проведення належного розслідування.

Важливим елементом адміністративної процедури є принцип участі особи у провадженні. Він гарантує громадянам право бути поінформованими про початок розгляду справи, подавати пояснення, докази та висловлювати свою позицію до ухвалення рішення. Цей принцип забезпечує реалізацію права на

справедливу процедуру та запобігає прийняттю рішень без врахування інтересів зацікавлених сторін. У європейській практиці право бути заслуханим розглядається як невід'ємна складова належного адміністрування, що закріплено у Хартії основних прав ЄС та підтверджено рішеннями ЄСПЛ.

Принцип обґрунтованості адміністративного акта є ключовим для забезпечення прозорості та довіри до діяльності органів влади. Він передбачає, що кожне рішення має містити чітке пояснення фактичних обставин та правових норм, які стали його підставою. Обґрунтованість рішень не лише підвищує їх легітимність, але й створює умови для ефективного контролю та оскарження. Недотримання цього принципу часто стає підставою для скасування рішень у судовому порядку, що підтверджується практикою адміністративних судів України.

Сучасні тенденції розвитку адміністративної процедури пов'язані з її цифровізацією. Запровадження електронних сервісів, автоматизація процесів та використання інформаційних систем значно спрощують доступ громадян до адміністративних послуг, скорочують строки розгляду справ та зменшують ризики корупції. Водночас цифровізація породжує нові виклики, зокрема необхідність захисту персональних даних, забезпечення кібербезпеки та рівного доступу до електронних ресурсів для всіх категорій населення. Ці аспекти потребують комплексного правового регулювання та підвищення цифрової компетентності посадових осіб.

Принцип змагальності передбачає рівність сторін у процесі адміністративного провадження та можливість кожної сторони впливати на хід і результати справи. Цей принцип є важливим інструментом реалізації права особи на захист своїх інтересів, оскільки він дозволяє особі подавати докази, спростовувати доводи іншої сторони чи органу влади, а також висловлювати свою позицію щодо суті справи. Як зазначає Р.В. Гречанюк, принцип змагальності сприяє підвищенню рівня довіри громадян до адміністративних процедур та органів влади, створюючи умови для справедливого розгляду справ [19, с. 38].

Принцип пропорційності є одним із ключових механізмів забезпечення балансу між інтересами особи та публічною владою. Його суть полягає в тому, що будь-яке втручання органу влади в права або свободи особи має бути обґрунтованим, необхідним і пропорційним меті, яку переслідує таке втручання. Наприклад, у контексті накладення адміністративних санкцій цей принцип гарантує, що покарання буде відповідати тяжкості порушення. Як стверджує Є. Чирва, недотримання принципу пропорційності може призводити до порушення прав і свобод особи, а також до зниження легітимності дій публічної адміністрації [20, с. 33].

Принцип відкритості має на меті забезпечити прозорість адміністративних процедур і доступність інформації для зацікавлених осіб. Він передбачає право особи ознайомлюватися з матеріалами справи, отримувати інформацію про хід провадження та рішення, прийняті органом влади. Цей принцип є важливим елементом демократичного врядування, оскільки він сприяє підзвітності органів влади перед суспільством і зміцнює довіру громадян до державних інституцій. Згідно з дослідженнями В. П. Тимошука, відкритість адміністративних процедур є не лише гарантією прав особи, але й ефективним засобом запобігання корупції [21, с. 31].

Особливу увагу слід приділити механізму участі особи в адміністративному провадженні, який є важливим елементом захисту її прав і свобод. Одним із ключових аспектів цього механізму є право особи бути заслуханою перед прийняттям рішення, яке може вплинути на її права чи обов'язки. Це право гарантує можливість висловлення своєї позиції та подання доказів у справі. Як зазначає М. І. Легенький, право на заслуховування є проявом принципу справедливості й дозволяє уникнути прийняття односторонніх або упереджених рішень [22, с. 30].

Право на заслуховування є однією з фундаментальних гарантій належної адміністративної процедури (*due administrative process*), яка набула універсального визнання в європейському адміністративному праві. Воно забезпечує особі можливість не просто пасивно спостерігати за процесом, а

активно впливати на результат, виступаючи процесуальним суб'єктом, а не лише об'єктом адміністративного впливу. Наприклад, якщо орган соціального захисту планує припинити виплату допомоги, ґрунтуючись на певних даних, він зобов'язаний завчасно повідомити одержувача про такий намір та надати йому строк для подання пояснень або додаткових документів, які можуть спростувати виявлені підстави. Цей механізм спрямований на попередження помилок та забезпечення повноти з'ясування обставин, оскільки часто саме особа, чії права зачіпаються, володіє найбільш вичерпною інформацією щодо справи.

Реалізація права на участь не обмежується лише заслуховуванням. Воно охоплює також право особи на ознайомлення з матеріалами справи (за винятком інформації з обмеженим доступом) та подання клопотань, доказів та заперечень. Це створює засади змагальності в адміністративному провадженні, хоча й в обмеженому форматі порівняно з судовим процесом. Наприклад, у земельному спорі, де адміністративний орган розглядає заяву про надання земельної ділянки, зацікавлена особа, чії інтереси можуть бути порушені цим рішенням, має право ознайомитися з проєктом рішення та подати свої заперечення, підкріплені документами (наприклад, правовстановлюючими документами на суміжну ділянку). Таким чином, участь особи стає механізмом самоконтролю для адміністративного органу, змушуючи його зважувати всі аргументи та виносити більш об'єктивне, а отже, і більш легітимне рішення.

Запровадження цього механізму, особливо після набрання чинності Законом України «Про адміністративну процедуру» (грудень 2023 року) [23], є критично важливим для підвищення правової культури та відповідальності адміністративних органів. Порушення права на заслуховування є безумовною підставою для скасування адміністративного акта в судовому порядку, оскільки це є істотним порушенням процедури. Таким чином, адміністративна процедура створює необхідний юридичний зв'язок між дотриманням формальних вимог і матеріальною законністю рішення. Цей інститут гарантує, що жодне рішення, яке обмежує права, не може бути прийняте «за спиною» особи, забезпечуючи повагу до гідності та права особи на захист, що є наріжним каменем

демократичної та правової держави.

Іншим важливим елементом є право особи на ознайомлення з матеріалами справи. Це право забезпечує доступ до інформації, яка використовується органом влади для прийняття рішення, та дозволяє особі ефективно захищати свої інтереси. Недотримання цього права може призводити до порушення принципу відкритості та справедливості адміністративного провадження. У цьому контексті А. А. Шарая наголошує на необхідності створення ефективних механізмів реалізації цього права, включаючи електронний доступ до матеріалів справи [24, с. 65].

Право на ознайомлення є наріжним каменем прозорості та процесуальної рівності в адміністративному провадженні. Воно є необхідною передумовою для ефективної реалізації права на заслуховування, оскільки особа не може повноцінно висловити свою позицію чи спростувати аргументи адміністративного органу, не знаючи, на яких саме документах, висновках чи доказах ґрунтується майбутнє рішення. Це право діє як превентивний антикорупційний механізм, адже відкритість доказів у справі мінімізує можливість прийняття рішень на підставі прихованих, неправомірних або сфальсифікованих документів. Наприклад, якщо інспекція з охорони навколишнього середовища накладає штраф на підприємство, посиляючись на результати лабораторних досліджень, підприємство має безумовне право ознайомитися з протоколами цих досліджень, методиками їх проведення та кваліфікацією експертів, аби перевірити їхню об'єктивність та законність.

Ефективність цього права безпосередньо залежить від своєчасності та повноти доступу. Адміністративний орган зобов'язаний надати матеріали для ознайомлення до моменту винесення остаточного рішення, особливо якщо в ході провадження з'явилися нові документи, які можуть негативно вплинути на права особи. Реалізація права охоплює не лише фізичний перегляд паперових документів, але й можливість робити з них виписки, фотокопії та вимагати електронні копії, що значно прискорює процес. Критичним викликом тут є визначення меж обмежень доступу: адміністративний орган може відмовити в

ознайомленні лише з інформацією, що становить державну, комерційну таємницю або стосується персональних даних третіх осіб, які не мають стосунку до справи. Будь-яка така відмова має бути чітко вмотивована та законна, інакше це розцінюється як істотне порушення процедури.

У сучасному контексті цифровізації публічних послуг, акцент, слушно відзначений А. Осадчим, зміщується на електронний доступ до матеріалів справи. Створення електронних адміністративних справ та їх інтеграція з Єдиним державним вебпорталом електронних послуг («Дія») дозволяє особі ознайомлюватися з усіма документами провадження у режимі 24/7 з будь-якого місця. Наприклад, у разі оскарження рішення про відмову у виділенні земельної ділянки, особа може в електронному кабінеті переглянути всі експертні висновки, протоколи погодження, витяги з містобудівної документації та навіть службові записки посадових осіб, що стосуються її заяви. Така технологічна імплементація не лише підвищує зручність для громадян, але й значно зменшує простір для маніпуляцій та бюрократичної тяганини, які часто виникають при потребі фізичного відвідування органу влади [25, с. 107].

Отже, право на ознайомлення з матеріалами справи є фундаментальною процедурною гарантією, яка забезпечує прозорість, змагальність та обґрунтованість адміністративного рішення. Недотримання цього права розцінюється адміністративним судочинством як безумовна підстава для скасування акта, оскільки унеможливорює ефективний захист прав особи. Удосконалення цього механізму, особливо через розвиток електронного урядування та встановлення чітких стандартів для обмеження доступу, є ключовим напрямом реформування адміністративної процедури в Україні, спрямованим на повне втілення принципу верховенства права у взаємовідносинах між особою та публічною адміністрацією.

Таким чином, принципи адміністративної процедури відіграють визначальну роль у забезпеченні прав і свобод особи. Вони не лише регламентують діяльність органів публічної адміністрації, але й створюють умови для ефективного захисту інтересів громадян та юридичних осіб. Аналіз

ключових процедурних принципів свідчить про їхню тісну взаємодію та взаємодоповнюваність у процесі забезпечення законності, справедливості та прозорості адміністративного провадження. Механізм участі особи в адміністративному провадженні є невід'ємною частиною цієї системи та слугує важливим інструментом захисту прав і свобод громадян.

2.2. Участь особи в адміністративному провадженні як ключовий елемент захисту

Активна та ефективна участь особи в адміністративному провадженні є не просто процесуальною можливістю, а фундаментальним елементом системи захисту прав, свобод та законних інтересів приватних осіб у відносинах із публічною адміністрацією. Ця участь виступає практичною реалізацією демократичного принципу, згідно з яким жодне владне рішення не повинно прийматися без належного врахування позиції того, кого воно стосується.

Концептуально, принцип участі особи в адміністративному процесі ґрунтується на засадах верховенства права та необхідності збалансування публічних і приватних інтересів. Імплементация цього принципу забезпечує легітимність та обґрунтованість адміністративних актів, оскільки адміністративний орган, отримуючи інформацію та аргументи безпосередньо від зацікавленої особи, має змогу всебічно, повно та об'єктивно дослідити всі обставини справи. На думку низки вітчизняних науковців, зокрема Р. С. Мельника, ефективність адміністративного провадження тісно корелює зі ступенем забезпеченості права на участь, що є індикатором законності та справедливості [26, с. 115]. Забезпечення цього права вимагає від публічної адміністрації не лише формального дотримання процедур, але й створення реальних умов для здійснення суб'єктами своїх процесуальних можливостей, перетворюючи потенційну можливість на реальну гарантію.

Забезпечення прав особи в адміністративному процесі є ключовою складовою принципу верховенства права, що передбачає дотримання стандартів

справедливості, рівності та пропорційності. Право на участь особи у вирішенні адміністративної справи забезпечує баланс між інтересами публічної адміністрації та правами індивіда, що є важливим для демократичного суспільства. Зокрема, право бути заслуханим дозволяє особі висловити свої аргументи, заперечення чи пропозиції, що сприяє прийняттю обґрунтованих та справедливих рішень. Право на ознайомлення з матеріалами справи гарантує прозорість адміністративного процесу та можливість особи належно підготуватися до захисту своїх інтересів. Крім того, право на представництво забезпечує доступ до професійної правової допомоги, що є особливо важливим у складних або технічно специфічних справах. Таким чином, комплексне забезпечення цих прав не лише підвищує якість адміністративного процесу, але й сприяє зміцненню довіри громадян до органів публічної влади, знижуючи ризик оскарження рішень у судовому порядку.

На думку низки вітчизняних науковців, зокрема Р. С. Мельника та К. В. Бережної, ефективність адміністративного провадження тісно корелює зі ступенем забезпеченості права на участь, що є індикатором законності та справедливості [27, с. 115; 28, с. 112]. Забезпечення цього права вимагає від публічної адміністрації не лише формального дотримання процедур, але й створення реальних умов для здійснення суб'єктами своїх процесуальних можливостей.

Ключовими складовими, які забезпечують право на участь, є право на заслуховування, право на ознайомлення з матеріалами справи та право на представництво. Право на заслуховування (*audi \enspace alteram \enspace partem*) є одним із найдавніших та найбільш вагомих гарантій, яке передбачає можливість особи бути вислуханою адміністративним органом перед прийняттям рішення, надати пояснення, докази та заперечення [29, с. 63]. Це право має бути забезпечене на тій стадії провадження, коли позиція особи ще може вплинути на зміст адміністративного акта. Воно слугує механізмом запобігання свавіллю та забезпечує принцип об'єктивної істини, оскільки адміністративний орган отримує повну інформацію щодо всіх обставин справи,

включаючи аргументи зацікавленої сторони.

Школик А. М. підкреслює, що заслуховування є обов'язковим етапом, і його ненадання особі, чиї права порушуються, може слугувати самостійною підставою для скасування адміністративного акта [30, с. 24].

Невід'ємною гарантією права на захист є право на ознайомлення з матеріалами справи. Воно дозволяє особі мати повне уявлення про фактичні обставини, на яких ґрунтується майбутній адміністративний акт, а також про докази, зібрані адміністративним органом. Це право забезпечує прозорість адміністративної діяльності та дозволяє особі ефективно реалізувати право на заслуховування, оскільки її пояснення та докази будуть спрямовані на спростування чи доповнення вже існуючих матеріалів [31, с. 129]. Обмеження цього права допускаються лише у виняткових випадках, встановлених законом, наприклад, для захисту державної таємниці або інформації з обмеженим доступом.

Реалізація цього права є базовою умовою для забезпечення процесуальної рівності у відносинах між адміністративним органом та приватною особою. Без повного доступу до матеріалів справи особа фактично позбавлена можливості надати змістовну та обґрунтовану відповідь на звинувачення, вимоги чи фактичні підстави, якими керується владний суб'єкт. Як зазначає І.Б. Коліушко, ознайомлення з матеріалами є процесуальним інструментом, що перетворює формальне право на захист на його реальне здійснення [32, с. 145]. Ознайомлення включає не лише право переглядати документи, а й робити з них витяги, копії та фотокопії, що забезпечує належну підготовку до подальших етапів провадження та оскарження.

Право на ознайомлення гарантує, що адміністративний орган не зможе прийняти рішення, базуючись на прихованих чи неперевірених доказах. Це створює механізм внутрішнього контролю за доказовою діяльністю адміністрації. Дослідники підкреслюють, що відсутність можливості ознайомитися з матеріалами є грубим порушенням процедури (лат. *vitium in procedendo*), яке, незалежно від правильності кінцевого

змісту рішення, може стати самостійною та безумовною підставою для його скасування в порядку адміністративного судочинства [33, с. 55]. Сучасне адміністративне законодавство має чітко регламентувати терміни для ознайомлення, порядок подання відповідного клопотання та обов'язок органу сприяти цьому процесу, аби запобігти затягуванню або формальному підходу до забезпечення цієї гарантії.

Окремо слід наголосити на особливостях обмеження цього права. Хоча закон і допускає винятки (як-от державна таємниця або конфіденційна інформація третіх осіб), такі обмеження мають тлумачитися вузько і не повинні призводити до повного ігнорування права на захист. Якщо адміністративний орган обмежує доступ до певної частини матеріалів, він зобов'язаний чітко обґрунтувати таке рішення та, по можливості, надати особі хоча б узагальнену інформацію або витяги, що не містять захищених відомостей, але дають змогу зрозуміти суть доказів, на яких ґрунтується рішення [34, с. 55]. Тобто, право на ознайомлення є не просто формальною процедурою, а наріжним каменем, що забезпечує належну правову процедуру та реальний захист прав особи перед адміністративною владою.

Нарешті, право на представництво є критично важливим, особливо у випадках, коли особа не має достатніх юридичних знань, досвіду або можливості самостійно брати участь у провадженні. Забезпечення можливості користуватися кваліфікованою юридичною допомогою, залучати адвоката чи іншого представника, є гарантією рівності сторін і допомагає збалансувати процесуальні можливості приватної особи та потужного державного апарату. Захист, здійснюваний професійним представником, є більш компетентним і, відповідно, більш ефективним, що прямо впливає на якість адміністративного акта [35, с. 279].

Функціональне призначення інституту представництва полягає не лише у захисті суб'єктивних прав, але й у забезпеченні належного рівня адміністративної процедури загалом. Представник, як правило, володіє знаннями про процесуальні строки, вимоги до доказів та належне оформлення

клопотань і скарг. Це мінімізує ризик технічних помилок з боку особи, що могла б призвести до відхилення її позиції з формальних підстав, навіть за наявності вагомих аргументів по суті. І. Б. Коліушко підкреслює, що присутність професійного представника підвищує вимоги до самого адміністративного органу, спонукаючи його діяти більш методично, обґрунтовано та неухильно дотримуватися норм процедурного права, усвідомлюючи потенційну можливість ефективного судового оскарження [36, с. 14]. Таким чином, право на представництво є не лише індивідуальною гарантією, а й важливим фактором дисциплінування публічної адміністрації.

Важливою складовою реалізації цього права є визнання усіх повноважень представника адміністративним органом та забезпечення йому доступу до всіх тих процесуальних дій та матеріалів, які доступні особі, яку він представляє. Представництво може бути як договірним (на підставі угоди, наприклад, з адвокатом), так і законним (для недієздатних осіб). Незалежно від підстави, адміністративний орган зобов'язаний сприяти представнику у здійсненні його функцій, включаючи надання належного часу для ознайомлення з документами та участь у заслуховуваннях. Необґрунтована відмова у допуску представника або ігнорування його клопотань може бути розцінена як суттєве порушення процедури, що обмежує право на захист. Це підкреслює, що представництво є не поступкою з боку держави, а конституційною гарантією, яка є невід'ємною частиною справедливого адміністративного провадження.

Реалізація принципу участі в процедурах прийняття адміністративних актів фактично перетворює формальний процес на діалог між публічною адміністрацією та приватною особою. Принцип участі, як слушно зазначає М.І. Келемен, є проявом партнерства у сфері публічного управління, де влада має не лише наказувати, але й пояснювати та вислуховувати [37, с. 231]. Це означає, що адміністративний орган зобов'язаний не лише повідомити особу про початок провадження, але й інформувати про хід розгляду справи, роз'яснити її права та забезпечити можливість надання доказів та аргументів на всіх ключових етапах, аж до винесення остаточного рішення.

Перехід від монологу влади до діалогу вимагає від адміністративного органу активної ролі в інформуванні та роз'ясненні. Це не просто пасивне очікування на запити від особи, а проактивний обов'язок адміністрації щодо забезпечення її права на інформацію. О. В. Кузнецов наголошує, що роз'яснювальна діяльність адміністративного органу є необхідною умовою для забезпечення рівності сторін, оскільки більшість громадян не володіє спеціалізованими знаннями про адміністративні процедури [38, с. 45]. Своєчасність та зрозумілість надання інформації про процесуальні дії, зібрані докази та можливі правові наслідки є критичними для того, щоб особа могла ефективно формувати свою позицію та подавати релевантні докази. Ненадання такої інформації, або її подання у надто складній чи незрозумілій формі, фактично нівелює право на участь.

Ефективність участі залежить не лише від процесу, але й від результату – від реального врахування позиції особи в мотивувальній частині адміністративного акта. Це виходить за межі простого вислуховування. Принцип участі вимагає, щоб адміністративний орган у мотивувальній частині рішення надав вичерпну відповідь на всі суттєві аргументи та докази, подані особою [39, с. 88]. Якщо аргументи особи були відхилені, орган має чітко, логічно та юридично пояснити причини такого відхилення, посилаючись на норми права та фактичні обставини справи. Таким чином, принцип участі служить потужним інструментом легітимізації адміністративних рішень. Мотивованість рішення, що включає відповідь на позицію особи, демонструє, що її думка була справді розглянута, а не проігнорована. Це підвищує довіру до адміністрації та зменшує ймовірність оскарження, оскільки особі зрозумілі правові підстави прийнятого акта.

Участь особи в адміністративному провадженні, що охоплює право на заслуховування, ознайомлення з матеріалами справи та представництво, є наріжним каменем належної адміністративної процедури та ключовим елементом захисту індивідуальних прав. Комплексна реалізація цих прав перетворює адміністративне провадження на прозорий і справедливий процес,

знижуючи ризик прийняття необґрунтованих чи протиправних рішень. Дотримання принципу участі, як підтверджують вітчизняні науковці, є запорукою не лише законності (оскільки порушення процедури є підставою для скасування акта), а й високої якості публічного управління та довіри до нього. Саме через механізм участі, адміністративний орган отримує можливість самокорекції на ранніх етапах, усуваючи потенційні помилки у фактичній базі чи правовій кваліфікації ще до винесення остаточного владного рішення, що є ознакою ефективного та демократичного управління.

2.3. Адміністративний акт як результат процедури та його вплив на права громадян

Адміністративний акт є кульмінацією адміністративного провадження та основною правовою формою, в якій реалізуються владні повноваження публічної адміністрації щодо приватних осіб. Він виступає юридичним фактом, що породжує, змінює або припиняє права та обов'язки громадян, і, відповідно, має прямий та істотний вплив на їхню правову сферу. Як зазначає В. П. Тимошук, адміністративний акт є ключовим елементом системи адміністративного права, оскільки він забезпечує перехід від абстрактної норми права до конкретного регулювання індивідуальних відносин [40, с. 107]. Таким чином, якість та законність адміністративного акта визначають не лише ефективність управління, а й ступінь забезпеченості прав та законних інтересів особи.

Сутність адміністративного акта розкривається через його обов'язкові ознаки, які відрізняють його від інших форм діяльності публічної адміністрації (наприклад, адміністративних договорів чи фактичних дій). До таких ознак належать публічно-правовий характер відносин, одностороннє волевиявлення суб'єкта владних повноважень (навіть якщо акт прийнятий за заявою особи), його правотворчий чи правозастосовний характер на індивідуальному рівні, а також імперативність та забезпеченість примусом. П.С. Лютіков підкреслює, що саме індивідуальність адресата та конкретність застосування правової норми є

вирішальними характеристиками, які роблять акт таким значущим для захисту прав, оскільки він безпосередньо зачіпає правове становище особи [41, с. 65]. З цієї перспективи, адміністративний акт не може розглядатися лише як внутрішній інструмент управління; він є зовнішнім проявом влади, що підлягає ретельному контролю.

Виходячи з такої визначальної ролі, законодавство та доктрина висувають до адміністративного акта суворі вимоги законності та обґрунтованості. Ці вимоги стосуються не лише матеріально-правової відповідності акта (тобто його відповідності нормам матеріального права), але й процесуальної чистоти його прийняття. О.О. Чувпило зазначає, що адміністративний акт, прийнятий без дотримання належної процедури (зокрема, без заслуховування особи чи без належного мотивування), є незаконним незалежно від правильності його змісту [42, с. 191]. Це підкреслює, що адміністративна процедура є наріжним каменем для забезпечення законності акта, оскільки саме вона надає особі можливість впливати на рішення та захищатися від свавілля, перетворюючи акт на передбачуваний та зрозумілий результат владної діяльності.

Таким чином, адміністративний акт є критичною точкою дотику між державою та громадянином. Його якість, виражена через його відповідність формі, змісту та належному обґрунтуванню, прямо відображає ступінь дотримання принципів верховенства права та належного врядування. У контексті захисту прав громадян, акт виступає не лише джерелом обов'язків, але й об'єктом судового контролю, який є кінцевою гарантією прав особи на випадок порушення адміністративним органом встановлених процедур чи матеріальних норм.

До адміністративного акта висувається низка імперативних вимог, недотримання яких тягне за собою ризик його недійсності. Ці вимоги традиційно поділяються на вимоги до форми, змісту та обґрунтування. Забезпечення їх виконання є необхідною умовою для підтвердження законності та юридичної сили акта.

Для забезпечення правової визначеності та прозорості, адміністративний

акт, як кінцевий результат процедури, повинен мати чітку структуру. Традиційно, складовими частинами адміністративного акта є:

1. вступна (заголовна) частина: містить назву органу, який видав акт, дату і місце видання, назву акта, його реєстраційний номер та посилання на нормативний акт, на підставі якого діє орган;

2. мотивувальна (обґрунтовуюча) частина: включає встановлені фактичні обставини справи, оцінку доказів, позицію особи (заслуховування) та правове обґрунтування (посилання на застосовані норми права);

3. постановча (резолютивна) частина: містить чітке, конкретне та однозначне рішення, яке встановлює, змінює чи припиняє права та обов'язки адресата;

4. заключна частина: містить відомості про порядок та строки оскарження акта.

Крім того, адміністративні акти класифікуються за різними критеріями, що має важливе значення для визначення особливостей їх оскарження та стабільності. Зокрема, за змістом правового регулювання акти поділяють на правонабуваючі (сприятливі) (наприклад, дозволи, ліцензії), правообмежувальні (обтяжливі) (наприклад, штрафи, заборони) та констатуючі (наприклад, реєстрація факту). Ця класифікація є фундаментальною для застосування принципів правової визначеності та захисту довіри.

Розмежування актів за їхнім впливом на правову сферу особи є критичним для визначення обсягу та строку можливого перегляду або скасування цих актів самим адміністративним органом. Наприклад, правообмежувальні (обтяжливі) акти, які погіршують становище особи (накладення санкції, відмова у наданні статусу), повинні відповідати найвищим стандартам законності та можуть бути скасовані як адміністрацією, так і судом у спрощеному порядку, оскільки захищають публічний інтерес та право особи на справедливе ставлення. Б.Б. Мельниченко підкреслює, що для обтяжливих актів строк давності для оскарження має бути жорстко дотриманий, але вимоги до процедури їх прийняття максимально суворі [43].

Натомість, правонабуваючі (сприятливі) акти, які надають особі суб'єктивні права (отримання пенсії, дозволу на будівництво), користуються підвищеною стабільністю. Ці акти створюють у особи законні очікування та добросовісну довіру до дій держави. Принцип правової визначеності вимагає, щоб такий сприятливий акт міг бути скасований адміністративним органом лише у виняткових випадках, як-от: виявлення шахрайства з боку особи, надання недостовірної інформації або якщо акт був виданий з особливо грубим порушенням закону, що тягне його нікчемність [44, с. 37]. Навіть у випадках, коли орган має право скасувати правонабуваючий акт, він часто зобов'язаний надати особі компенсацію за шкоду, завдану її законним очікуванням, якщо особа діяла добросовісно.

Окреме місце посідають констатуючі акти (наприклад, реєстрація прав власності, фіксація факту). Вони не створюють нових прав *ex novo*, а лише юридично підтверджують існування вже існуючих фактів або прав. Ці акти забезпечують публічну достовірність певних правових станів, що є критичним для цивільного обороту. Хоча вони є менш дискусійними щодо процедури прийняття, їхня стабільність також вкрай важлива: скасування констатуючого акта може мати значні наслідки для прав третіх осіб, які поклалися на публічні реєстри [45, с. 95]. Таким чином, класифікація адміністративних актів є необхідною основою для розробки диференційованих процесуальних гарантій та визначення справедливого балансу між принципом законності та принципом правової стабільності.

Форма акта є не просто технічним оформленням, а зовнішнім вираженням волі публічної адміністрації, що підтверджує його автентичність та юридичну силу. Форма адміністративного акта передбачає його письмове (як правило) вираження, чітке визначення адміністративного органу, дати, реєстраційного номера та підпису уповноваженої особи [46, с. 202].

Суворе дотримання формальних вимог є необхідною передумовою для забезпечення правової визначеності та можливості контролю за діями адміністрації. Основними обов'язковими складовими форми є:

1. Ідентифікаційні дані органу. Чітке зазначення повного найменування адміністративного органу, який видав акт (наприклад, «Міська рада м. Києва», «Головне управління Пенсійного фонду України в Миколаївській області»). Це необхідно для встановлення компетенції суб'єкта владних повноважень.

2. Реквізити документа. Включають дату видання, яка визначає момент набрання актом чинності (якщо інше не передбачено законом), та реєстраційний номер, що забезпечує можливість ідентифікації акта у внутрішньому документообігу та публічних реєстрах.

3. Підпис уповноваженої особи. Наявність особистого підпису керівника або іншої уповноваженої посадової особи (або використання кваліфікованого електронного підпису для електронних актів) є ключовим елементом, який підтверджує дійсність акта та персоніфікує відповідальність за його видання.

Юридична функція форми адміністративного акта виходить далеко за межі простого документування, оскільки має прямий та суттєвий вплив на захист прав громадян. Ключовим елементом, що забезпечує цю функцію, є обов'язок адміністративного органу включити до форми акта роз'яснення про порядок та строки його оскарження. Ця вимога виступає як гарантія оскарження або своєрідна правова інструкція для адресата. Включення інформації про строки та процедуру оскарження (наприклад, «Акт може бути оскаржений до суду протягом 6 місяців з дня отримання, або до вищого органу протягом 30 днів») є ключовою процедурною гарантією [47, с. 12]. Якщо ця інформація відсутня, неповна або надана неправильно, це може стати підставою для відновлення пропущеного строку оскарження, оскільки особа була позбавлена можливості належним чином та своєчасно захистити свої права, покладаючись на недобросовісність адміністративного органу.

Окрім забезпечення права на оскарження, письмова форма акта (а у випадках, передбачених законом, – його публікація) також забезпечує публічність адміністративної діяльності, що відповідає принципу прозорості у сфері публічного управління.

Разом із тим, недотримання встановлених законом вимог до форми

адміністративного акта тягне за собою серйозні наслідки порушення формальних вимог та може призвести до його недійсності. Найбільш радикальним наслідком є нікчемність (абсолютна недійсність) акта. Наприклад, відсутність підпису уповноваженої особи означає, що акт не вважається виданим, оскільки волевиявлення адміністративного органу не підтверджене належним чином, і такий документ не породжує жодних юридичних наслідків. Менш суттєві, але все ще значущі формальні вади можуть призвести до оспорюваності акта.

Класичним прикладом є неналежне роз'яснення оскарження. Якщо орган видає акт, який зачіпає права особи (наприклад, рішення про відмову у наданні субсидії), але не включає повного роз'яснення про порядок та строки оскарження, це є істотним порушенням процедури. Хоча таке порушення може не призвести до нікчемності акта, воно є достатньою підставою для його оспорювання та скасування судом через порушення права на захист. Більше того, законодавство чітко розмежовує усну та письмову форми: видання акта в усній формі, коли вимагається письмова (особливо, коли акт встановлює обтяження або права), у більшості випадків призводить до його незаконності та відсутності юридичної сили (наприклад, усне розпорядження про накладення штрафу).

Таким чином, форма адміністративного акта є не просто зовнішнім атрибутом, а невід'ємною складовою законності, яка забезпечує ідентифікацію, дійсність та можливість судового контролю за рішеннями публічної адміністрації, гарантуючи тим самим правову визначеність для громадян.

Зміст акта вимагає чіткості, конкретності та однозначності постанововчої частини, яка повинна відповідати закону, меті провадження та не суперечити іншим нормативно-правовим актам. О. В. Кузнецов наголошує, що зміст не повинен містити нездійснених або суперечливих приписів, а також має бути спрямований на досягнення виключно публічних цілей [48, с. 90].

Обґрунтування (мотивування) акта є однією з найбільш важливих гарантій прав громадян. Воно вимагає, щоб адміністративний орган чітко зазначив фактичні обставини (докази) та правові норми, на підставі яких прийнято рішення. Якісне обґрунтування є прямим наслідком належної реалізації

принципу участі (заслуховування) та забезпечує можливість судового контролю.

Недотримання цих вимог призводить до недійсності адміністративного акта, яка, залежно від тяжкості порушення, поділяється на нікчемність (абсолютну недійсність) та оспорюваність (відносну недійсність). Нікчемний акт, як правило, містить найбільш суттєві вади (наприклад, виданий некомпетентним органом або містить злочинний зміст) і не породжує жодних юридичних наслідків з моменту його видання. Оспорюваний акт є чинним до моменту його скасування уповноваженим органом (вищим адміністративним органом або судом). Р. С. Мельник зазначає, що наслідком визнання акта недійсним є відновлення прав особи, порушених його виданням, та, у необхідних випадках, відшкодування шкоди [27, с. 116].

Визнання адміністративного акта недійсним, хоча й є важливим інструментом захисту прав, одночасно створює ризик дестабілізації публічно-правових відносин. З огляду на це, адміністративне право прагне до збалансування інтересів захисту особи та забезпечення стабільності та правової визначеності.

Стабільність адміністративного акта передбачає його стійкість проти необґрунтованої та довільної зміни чи скасування. Цей принцип особливо важливий для актів, які породжують суб'єктивні права у приватних осіб (наприклад, дозвіл, ліцензія). У таких випадках, як підкреслює К. В. Бережна, правова визначеність вимагає, щоб скасування правонабуваючого акта було можливе лише за наявності чітко визначених законом підстав (наприклад, порушення умов, обман при отриманні) та з дотриманням спеціальної, як правило, більш складної процедури [49, с. 113].

Правова визначеність вимагає, щоб особа могла передбачити правові наслідки своїх дій і знала, що її права, набуті на підставі адміністративного акта, є захищеними. Цей принцип також включає заборону зворотної дії (ретроактивності) адміністративних актів, що погіршують становище особи. З іншого боку, правова визначеність обмежує можливість адміністративного органу у часі для перегляду та скасування власних актів, що є виправданим

компромісом між законністю та стабільністю [50, с. 210]. У цьому контексті суттєвою є роль судового контролю, який виступає арбітром між прагненням адміністрації виправити власні помилки (відновити законність) та необхідністю захистити добросовісно набуті права громадян (стабільність).

Адміністративний акт як результат процедури є центральною ланкою в ланцюгу реалізації публічної влади. Суворе дотримання вимог до форми, змісту та обґрунтування акта є необхідною умовою його дійсності та легітимності, а також ключовою гарантією прав громадян. У свою чергу, механізми визнання акта недійсним та принципи стабільності та правової визначеності слугують інструментами, що забезпечують необхідний баланс між законністю дій публічної адміністрації та захистом набутих прав приватної особи, формуючи основу довіри до публічного управління.

Проведений у другому Розділі аналіз можемо зробити такі висновки.

Дослідження механізму забезпечення прав громадян засобами адміністративної процедури дало змогу дійти висновку, що належна адміністративна процедура є фундаментальною юридичною гарантією захисту особи у відносинах із публічною адміністрацією. Цей механізм ґрунтується на нерозривній єдності принципів, участі особи та якості кінцевого адміністративного акта.

По-перше, встановлено, що принципи адміністративної процедури є не просто декларативними нормами, а імперативними правилами поведінки адміністративних органів. Саме такі засади, як верховенство права, законність, пропорційність та офіційне з'ясування обставин, забезпечують правову визначеність та є інструментами обмеження дискреційних повноважень публічної влади, створюючи надійний правовий каркас для прийняття легітимних рішень.

По-друге, ключовим елементом захисту є активна та ефективна участь особи в адміністративному провадженні. Ця участь реалізується через три основні права: право на заслуховування (*audi \enspace alteram \enspace partem*), яке забезпечує об'єктивне з'ясування істини; право на ознайомлення з

матеріалами справи, що гарантує прозорість та можливість ефективно спростовувати докази; та право на представництво, яке нівелює асиметрію правових знань між громадянином та державним апаратом. Повна реалізація принципу участі перетворює адміністративне провадження з одностороннього волевиявлення влади на діалоговий процес, що є запорукою законності та справедливості кінцевого рішення.

По-третє, адміністративний акт виступає кульмінацією процедури та центральною ланкою впливу на права громадян. Його юридична сила безпосередньо залежить від суворого дотримання вимог до форми, змісту та обґрунтування. Найбільш важливою гарантією прав є мотивування акта, яке має чітко відповідати на всі аргументи особи, демонструючи, що її позиція була реально врахована. Порушення цих вимог тягне за собою ризик недійсності акта.

Нарешті, ефективність усього механізму підтримується принципами стабільності та правової визначеності. Ці принципи вимагають, щоб правонабуваючі (сприятливі) акти, які створюють законні очікування, користувалися підвищеним захистом від необґрунтованого скасування адміністративним органом. Таким чином, адміністративна процедура забезпечує необхідний баланс між публічним інтересом у відновленні законності та захистом добросовісної довіри та набутих прав приватних осіб.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Процедура оскарження адміністративних рішень як спосіб відновлення порушених прав

Забезпечення ефективного механізму оскарження адміністративних рішень є фундаментальною основою сучасної правової держави, оскільки саме ця процедура виступає ключовим інструментом відновлення порушених прав, свобод та інтересів особи, що зазнала впливу від дій чи бездіяльності публічної адміністрації. У контексті європейської інтеграції, увага до якості та доступності цієї процедури набуває особливої значущості, відображаючи ступінь відповідності національної адміністративно-правової системи стандартам належного врядування та правової охорони, закріпленим у європейській адміністративно-процедурній традиції.

Традиційно в Україні захист прав від неправомірних адміністративних рішень реалізується через дві основні форми: досудове (адміністративне) оскарження та судове оскарження.

Досудове оскарження передбачає звернення особи до вищого в порядку підпорядкування органу публічної адміністрації або до самого органу, що прийняв рішення, з вимогою про його перегляд, скасування або зміну. Як зазначає С.М. Кушнір, цей механізм є внутрішньою гарантією законності, оскільки дозволяє адміністративній системі самостійно виправляти помилки, забезпечуючи швидкість та економічність вирішення спору [51, с. 78]. Переваги цього шляху полягають у його неформальності та потенційно швидкому результаті. Водночас, існує ризик необ'єктивності, оскільки перевірка здійснюється в межах тієї ж вертикалі публічної адміністрації.

На противагу цьому, судове оскарження в адміністративному судочинстві є зовнішньою, незалежною та найбільш авторитетною формою захисту. Воно

передбачає звернення до адміністративного суду, який, діючи відповідно до норм Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ) [52], здійснює повну перевірку законності та обґрунтованості адміністративного рішення. А.О. Новак підкреслює, що саме судова форма є кінцевою і найбільш вагомою гарантією захисту прав, оскільки суд не пов'язаний відомчими інтересами і забезпечує всебічне дослідження обставин справи [53, с. 407].

У багатьох випадках звернення до суду можливе лише після використання процедури досудового оскарження, хоча чинне законодавство України надає право вибору у більшості спорів, що відображає принцип факультативності. Цей принцип передбачає, що особа, права якої порушено, може самостійно визначити спосіб захисту – безпосередньо звернутися до суду або скористатися механізмами адміністративного чи досудового врегулювання [54, с. 61]. Такий підхід закріплений у низці нормативно-правових актів, зокрема у Кодексі адміністративного судочинства України, що гарантує доступ до правосуддя як фундаментальну складову верховенства права. Гнучкість вибору сприяє швидшому вирішенню спорів без залучення судової системи, якщо конфлікт може бути врегульований на адміністративному рівні [52].

Водночас існують категорії правовідносин, де досудове врегулювання є обов'язковим. Наприклад, у сфері оподаткування платник податків зобов'язаний спочатку оскаржити рішення контролюючого органу в адміністративному порядку, і лише після цього має право звернутися до суду. Подібні вимоги пояснюються прагненням зменшити навантаження на суди та надати можливість органам державної влади самостійно виправити допущені помилки. Обов'язковість досудового оскарження у визначених законом випадках не суперечить загальному принципу факультативності, а лише встановлює винятки, спрямовані на оптимізацію процесу захисту прав.

Досудове оскарження має низку переваг для учасників спору. Воно дозволяє скоротити час вирішення проблеми, уникнути додаткових витрат на судовий процес та зберегти конструктивні відносини між суб'єктами. Адміністративні органи, які здійснюють розгляд скарг, володіють спеціальними

знаннями та ресурсами для оперативного вирішення питань, що підвищує ефективність захисту прав. Водночас недоліком таких процедур є ризик недостатньої неупередженості, адже рішення ухвалює той самий орган або його вищестояща структура, що може впливати на об'єктивність розгляду.

Особливу роль у досудовому врегулюванні відіграють адміністративні органи, які виступають першою інстанцією для вирішення спорів між громадянами чи суб'єктами господарювання та державою. Їхні функції полягають у первинному розгляді скарг, виправленні помилок, забезпеченні спеціалізованого підходу та реалізації принципу доступності захисту прав. Серед ключових органів, що здійснюють досудове оскарження, варто назвати Державну податкову службу України, яка розглядає скарги платників податків на рішення контролюючих органів відповідно до статті 56 Податкового кодексу України [55]; Державну митну службу, що вирішує спори щодо митного оформлення та нарахування платежів на підставі статей 24–26 Митного кодексу [56]; органи ліцензування, які розглядають скарги на рішення про видачу або анулювання ліцензій згідно із Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [57]; а також Антимонопольний комітет України, що забезпечує захист економічної конкуренції та розглядає скарги на рішення територіальних відділень відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» [58]. Повноваження цих органів спрямовані на забезпечення законності управлінських рішень, підвищення їхньої якості та запобігання системним порушенням прав.

Право вибору між судовим та досудовим порядком захисту прав є важливим елементом демократичної правової системи. Воно гарантує реалізацію конституційного права на судовий захист, водночас стимулюючи розвиток альтернативних способів вирішення спорів. В умовах реформування судової системи та зростання кількості справ у судах України ефективне використання досудових процедур може стати дієвим інструментом для зменшення навантаження на суди та підвищення якості правосуддя.

Незважаючи на наявність обох форм оскарження, їхня взаємодія не завжди

є бездоганною і породжує низку проблем, які потребують вирішення в контексті європейської інтеграції та імплементації нового Кодексу адміністративної процедури. Однією з ключових проблем є відсутність чіткого розмежування компетенцій між судовими та адміністративними органами, що створює ризик дублювання функцій або, навпаки, прогалин у захисті прав громадян. Крім того, існує проблема забезпечення ефективності та оперативності розгляду справ, що особливо актуально в умовах зростання кількості звернень до судів та адміністративних органів. Важливим аспектом також є питання гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема щодо принципів пропорційності, правової визначеності та доступу до правосуддя. Для вирішення цих питань необхідно не лише вдосконалити нормативно-правову базу, але й забезпечити належний рівень підготовки кадрів, які працюють у сфері адміністративного права. Особлива увага має бути приділена впровадженню електронних засобів комунікації між суб'єктами адміністративного провадження, що сприятиме підвищенню прозорості та зручності процедур. Таким чином, вирішення зазначених проблем є важливим кроком на шляху до забезпечення ефективного, справедливого та доступного механізму захисту прав громадян в умовах сучасних викликів.

Аналізуючи взаємодію між адміністративною та судовою формами захисту в Україні, варто звернути увагу на низку ключових аспектів, які впливають на ефективність правозастосування. По-перше, існує проблема чіткого розмежування компетенції між адміністративними органами та судами, що нерідко призводить до дублювання функцій або конфліктів юрисдикції. По-друге, недостатня процесуальна визначеність у законодавстві ускладнює для громадян вибір оптимального способу захисту своїх прав. Це особливо актуально в умовах, коли адміністративна процедура може бути швидшою, але менш об'єктивною, тоді як судова форма гарантує більш високий рівень незалежності, але часто супроводжується значними часовими та фінансовими витратами. По-третє, необхідно враховувати проблему виконання рішень адміністративних органів і судів, яка залишається слабкою ланкою в українській

правовій системі. На фоні європейського досвіду, де адміністративна юстиція демонструє високу ефективність завдяки гармонізації процедур та чітким механізмам взаємодії з судовою системою, українські реалії потребують значного вдосконалення. Зокрема, важливим є запровадження механізмів превентивного вирішення спорів, удосконалення правового регулювання адміністративних процедур і забезпечення прозорості процесу прийняття рішень. Лише системний підхід до реформування цієї сфери дозволить досягти балансу між швидкістю, доступністю та справедливістю у захисті прав громадян.

Для кращого розуміння відмінностей між українською моделлю та європейськими підходами до адміністративного оскарження доцільно порівняти ключові параметри. Нижче наведемо порівняльну таблицю ключових характеристик української, німецької та французької моделей.

Однією з ключових проблем є нечітке розмежування сфер та питання обов'язковості досудового врегулювання. Хоча принцип факультативності є прогресивним, його реалізація часто призводить до надмірного навантаження на адміністративні суди у випадках, коли спір міг би бути ефективно вирішений адміністративним органом. Згідно з позицією А.Р. Закопай, належна адміністративна процедура має надавати пріоритет саме адміністративному врегулюванню, залишаючи судовій інстанції розгляд лише тих справ, де адміністративний орган не зміг або відмовився належним чином відновити права [59, с. 58]. Ця ситуація вимагає посилення процесуальних гарантій у самій процедурі адміністративного оскарження.

До прикладу, у Німеччині (ФРН) діє принцип обов'язковості попереднього адміністративного провадження (*Widerspruchsverfahren*) у більшості сфер (хоча й існують винятки). Це означає, що особа повинна спочатку подати заперечення (*Widerspruch*) до адміністративного органу. Цей механізм слугує не просто фільтром для судів, а повноцінною самоконтрольною процедурою адміністрації, що стимулює орган до самокорекції та мінімізації судових витрат. Суд розглядає спір лише після відмови або незадоволення скарги адміністрацією. Цей підхід забезпечує більш чітку ієрархію та взаємодоповнюваність форм захисту.

Таблиця 3.1

Порівняльна таблиця ключових характеристик української, німецької та французької моделей адміністративного оскарження

Критерій	Україна	Німеччина	Франція
<i>Обов'язковість досудового етапу</i>	Факультативність (переважно)	Обов'язковий Widerspruchsverfahren	Факультативність
<i>Строки розгляду</i>	Часто невизначені	Близько 1 місяця	Близько 2 місяців
<i>Роль доказів</i>	Непослідовна практика	Повна доказова база для суду	Документація обов'язкова, суд її використовує
<i>Взаємодія з судом</i>	Обмежена, часто формальна	Суд розглядає після відмови адміністрації	Суд активно використовує матеріали адміністративного провадження
<i>Проблеми / переваги</i>	Ризик формальності, затягування строків	Зменшення навантаження на суди, стимул самокорекції	Гнучкість, але ризик перевантаження судів

Крім того, актуальною є проблема юридичної сили рішень, ухвалених в порядку адміністративного оскарження. В умовах відсутності єдиного кодифікованого акта адміністративної процедури, практика перегляду рішень часто характеризується непослідовністю. Як зауважує Т. О. Коломосьць, це створює ризик перетворення досудового оскарження на формальність, коли особа змушена проходити цей етап лише для дотримання процесуальних вимог перед зверненням до суду, не маючи реальної надії на відновлення прав у самій

адміністративній системі [51, с. 95].

Французька модель (система адміністративної юстиції, що ґрунтується на Державній раді) надає особі право вибору між ієрархічною скаргою (*Recours hiérarchique*) чи скаргою про помилкове задоволення (*Recours gracieux*) до адміністративного органу та прямим зверненням до адміністративного суду. Хоча досудова скарга не є обов'язковою (принцип факультативності, подібний до українського), адміністративні суди активно використовують докази, зібрані в рамках адміністративного провадження, вимагаючи від адміністрації повного документування процесу прийняття рішення, що мінімізує ризик «формальності» досудового етапу.

Також, європейські стандарти акцентують увагу на необхідності взаємної поваги та обміну інформацією між адміністративним органом і судом. Суд, наприклад, повинен мати можливість повною мірою оцінити докази та мотивування, надані адміністративним органом на етапі досудового оскарження. Тому критично важливо забезпечити, щоб адміністративна процедура формувала повну та якісну доказову базу для подальшого судового розгляду, що тісно пов'язано з дотриманням принципу належного обґрунтування адміністративних рішень.

Нарешті, велике значення має оперативність процедури. Надмірно довготривале адміністративне оскарження, яке передує судовому, може нівелювати ефективність захисту як таку. Європейська практика послідовно наголошує на необхідності встановлення чітких, розумних строків для розгляду скарг адміністративними органами, інакше особа має бути негайно допущена до судового захисту.

Щодо країн Європейського Союзу, то в цьому контексті варто зазначити, що у більшості країн ЄС, де адміністративне оскарження є обов'язковим, законодавчо встановлюються стислі та незмінні строки для розгляду скарг (часто 1–3 місяці), а пропуск цього строку адміністрацією автоматично дає право особі звертатися до суду з позовом про бездіяльність або з оскарженням первинного рішення (фіктивна відмова). Це є потужним стимулом для адміністрації

дотримуватися строків, забезпечуючи принцип ефективності захисту.

Процедура оскарження адміністративних рішень є двоскладовим механізмом, що поєднує адміністративну та судову форми захисту прав. Хоча обидва шляхи є чинними, для удосконалення адміністративної процедури в контексті європейської інтеграції необхідно вирішити проблеми їхньої взаємодії. Зокрема, це стосується посилення гарантій неупередженості та ефективності досудового оскарження, його належної інтеграції в систему судового захисту як первинного механізму виправлення помилок, а не лише як формальної передумови. Імплементация норм європейського адміністративного права вимагає гармонізації цих двох форм, забезпечення їхньої компліментарності та підпорядкування єдиній меті – швидкому та повному відновленню порушених прав особи.

3.2. Напрями реформування адміністративної процедури в Україні в контексті посилення захисту прав громадян

Модернізація адміністративної процедури є ключовим елементом реформування системи публічного управління, спрямованого на забезпечення ефективності, прозорості та орієнтованості на потреби громадян. У контексті сучасних викликів, таких як глобалізація, цифровізація та зростання суспільних очікувань, адміністративна процедура повинна адаптуватися до нових реалій, зокрема через інтеграцію принципів сервісної держави. Цей підхід передбачає перехід від бюрократичного адміністрування до моделі, де пріоритетом є якісне обслуговування населення та бізнесу. Впровадження цифрових технологій є невід'ємною складовою цього процесу, адже автоматизація процедур дозволяє оптимізувати роботу органів публічної влади, зменшити часові витрати та мінімізувати ризики корупції. Зокрема, створення єдиних електронних реєстрів, розвиток онлайн-платформ для подання документів та інтеграція штучного інтелекту у процес прийняття рішень сприяють підвищенню рівня довіри до державних інституцій. Крім того, важливим аспектом є забезпечення

нормативно-правової бази, яка регулює використання цифрових інструментів, гарантує захист персональних даних та встановлює чіткі правила функціонування електронних сервісів. Таким чином, модернізація адміністративної процедури є не лише технічним оновленням, але й концептуальною зміною в підходах до взаємодії держави з суспільством.

Крім того, реформування адміністративної процедури має бути спрямоване на посилення гарантій прав особи у відносинах із державою. Це включає чітке регламентування строків розгляду справ, обов'язковість мотивування рішень, можливість ефективного оскарження та запровадження механізмів відповідальності посадових осіб за порушення процедурних норм. Впровадження таких стандартів відповідає вимогам європейського адміністративного права, зокрема принципам пропорційності, правової визначеності та захисту довіри громадян. У результаті модернізація адміністративної процедури стає не лише технічним, а й ціннісним процесом, що формує нову культуру взаємодії держави та суспільства.

Модернізація системи адміністративної процедури в Україні є одним із ключових завдань на шляху до європейської інтеграції та посилення гарантій прав громадян. Цей процес виходить за межі простого ухвалення нових нормативно-правових актів і передбачає комплексну трансформацію механізмів взаємодії між публічною адміністрацією та особою. Реформа має бути орієнтована на принципи належного врядування, прозорості та ефективності, що забезпечують передбачуваність і обґрунтованість адміністративної діяльності відповідно до європейських стандартів. Такий підхід сприяє зміцненню довіри суспільства до держави та формує нову культуру управління.

Сутність модернізації полягає у переорієнтації державних органів із контролюючої моделі на сервісну, де головним завданням стає надання якісних адміністративних послуг громадянам і бізнесу [61, с. 43]. Важливим елементом цього процесу є цифровізація, яка забезпечує доступність процедур, скорочення строків розгляду справ та мінімізацію корупційних ризиків. Використання електронних сервісів, створення інтегрованих реєстрів і автоматизація

прийняття рішень сприяють підвищенню прозорості та зменшенню бюрократичних бар'єрів, що відповідає сучасним європейським тенденціям.

Реформування адміністративної процедури є важливим кроком на шляху до підвищення ефективності державного управління та забезпечення верховенства права. Одним із ключових аспектів цього процесу є впровадження прозорих і передбачуваних механізмів взаємодії між громадянами та органами влади. Зокрема, важливим є закріплення принципу рівності перед законом, що передбачає недопущення дискримінації за будь-якими ознаками та забезпечення однакових умов для всіх учасників адміністративних відносин. Крім того, необхідно приділяти увагу впровадженню електронних сервісів, які спрощують доступ до адміністративних послуг, мінімізують бюрократичні перепони та знижують ризики корупції. Важливим завданням є також підвищення професійного рівня посадових осіб, відповідальних за реалізацію адміністративних процедур, з метою забезпечення їхньої компетентності, неупередженості та відповідальності. Усі ці заходи спрямовані на створення ефективної, прозорої та справедливої системи адміністративного управління, яка відповідає сучасним європейським стандартам та сприяє зміцненню довіри громадян до державних інституцій.

Важливим аспектом модернізації є підвищення професійної компетентності працівників органів публічної адміністрації. Реформа не може бути успішною без належної підготовки кадрів, здатних застосовувати нові технології та дотримуватися принципів належного врядування. Освітні програми, тренінги та впровадження етичних стандартів управління сприятимуть формуванню високого рівня професіоналізму та відповідальності, що є необхідною умовою для ефективного функціонування оновленої системи.

В умовах сучасних викликів, що постають перед системою публічного управління, модернізація адміністративного апарату вимагає комплексного підходу, який враховує як технічні, так і етичні аспекти діяльності. Зокрема, особлива увага має бути приділена забезпеченню прозорості управлінських процесів, що є ключовим елементом принципу верховенства права.

Впровадження електронних сервісів, автоматизація процедур та створення єдиних інформаційних платформ сприятимуть зниженню рівня корупції та підвищенню доступності адміністративних послуг для громадян. Водночас важливим залишається питання нормативного регулювання, яке повинно забезпечувати чіткі механізми відповідальності посадових осіб за порушення етичних стандартів та зловживання владою. Таким чином, інтеграція новітніх технологій із правовими та етичними нормами дозволить побудувати ефективну, прозору та орієнтовану на потреби суспільства систему публічного управління.

Розвиток механізмів громадського контролю та участі у процесах прийняття рішень є важливим елементом формування правової держави, що відповідає принципам верховенства права та демократії. Залучення громадськості до обговорення проектів нормативно-правових актів сприяє врахуванню суспільних інтересів та забезпечує легітимність ухвалених рішень. Інструменти електронної демократії, зокрема електронні петиції, онлайн-консультації та платформи для громадських ініціатив, дозволяють громадянам активно впливати на процеси управління, долаючи бар'єри географічного чи адміністративного характеру. Відкриті дані, як складова інформаційної прозорості, забезпечують доступ до актуальної інформації про діяльність органів влади, що сприяє підвищенню рівня довіри населення до державних інституцій. Поєднання цих механізмів створює передумови для реалізації принципу публічності та підзвітності влади, а також формування ефективної системи стримувань і противаг. У контексті європейської інтеграції України, впровадження таких підходів відповідає вимогам належного урядування та сприяє адаптації національної правової системи до стандартів Європейського Союзу.

Удосконалення адміністративної процедури в Україні вимагає активного впровадження сучасних технологічних та освітніх рішень.

Цифровізація адміністративних процедур є не просто питанням технологічного прогресу, а критичною передумовою для підвищення прозорості, оперативності та доступності адміністративних послуг. Впровадження

електронних адміністративних послуг (е-послуг) дозволяє реалізувати принцип «єдиного вікна» та усунути необхідність фізичної присутності громадян, мінімізуючи, таким чином, корупційні ризики та суб'єктивізм. Ключовим напрямом має стати переведення всіх етапів адміністративного провадження (подача заяви, обмін документами, отримання результату, оскарження) в електронну форму.

В. В. Цветков підкреслює, що повна цифровізація вимагає створення інтегрованих державних реєстрів та єдиних інформаційних систем, які забезпечать принцип одноразового подання інформації громадянином (технологія «Once-Only Principle», закріплена в європейському праві) [62, с. 89]. Це також дозволить вбудувати в електронні системи автоматичний контроль за дотриманням строків і процедурних вимог, що є надійним механізмом гарантування прав.

Паралельно з технологічними змінами, критично важливим є підвищення кваліфікації публічних службовців. Недостатня обізнаність персоналу з новими правилами є прямим чинником імплементаційних проблем. Навчальні програми мають бути сфокусовані не лише на знанні норм Закону, але й на розумінні філософії європейського адміністративного права – орієнтації на права людини та сервісний підхід.

Слід впроваджувати практико-орієнтоване навчання з використанням кейс-стаді, тренінгів та симуляцій реальних адміністративних проваджень. Особливу увагу необхідно приділити навчанню з питань цифрової грамотності та роботи з електронними реєстрами та платформами. Г. В. Омельченко зазначає, що інвестиції у кадровий потенціал адміністративних органів є інвестиціями у якість державної політики, оскільки саме службовці є безпосередніми виконавцями процедур, що формують імідж держави [63, с. 110]. Тільки поєднання технологічних інновацій та високого рівня професійної підготовки кадрів забезпечить ефективне функціонування нового адміністративно-процедурного законодавства.

Реформування адміністративної процедури в Україні є багатогранним

процесом, успіх якого залежить від подолання імплементаційних проблем Закону «Про адміністративну процедуру», що включають процедурний опір та колізії зі спеціальним законодавством. Стратегічні напрями подальшого удосконалення нерозривно пов'язані з цифровізацією адміністративних процедур (впровадженням принципу «Once-Only» та електронного провадження) та системним підвищенням кваліфікації публічних службовців.

Для практичної реалізації зазначених стратегічних напрямів доцільно сформуванню систематизований перелік конкретних заходів, що охоплюють ключові аспекти цифровізації адміністративних процедур та підвищення кваліфікації публічних службовців. Наведена у *додатку 2 таблиця 3.2* узагальнює пропозиції, обґрунтування їх доцільності, очікувані результати та нормативну основу, що забезпечує відповідність європейським стандартам належного врядування:

Лише цілісний підхід, що поєднує нормативно-правове регулювання, технологічні інновації та розвиток людського капіталу, дозволить Україні досягти європейських стандартів належного врядування та посилити захист прав громадян. Для цього необхідно забезпечити ефективне функціонування правової системи, яка базується на принципах верховенства права, прозорості та підзвітності органів державної влади. Важливим компонентом є гармонізація національного законодавства з нормами Європейського Союзу, що сприятиме інтеграції України до європейського правового простору. Одночасно необхідно стимулювати впровадження сучасних технологій у сфері правосуддя та адміністративних послуг, зокрема через розвиток електронного урядування, що підвищить доступність і ефективність державних послуг для громадян. Особливу увагу слід приділити підготовці юридичних кадрів, їхньому професійному розвитку та дотриманню етичних стандартів, адже саме людський капітал є основним рушієм реформ. Лише за умови комплексної модернізації державного управління, яка враховує як міжнародний досвід, так і національні особливості, Україна зможе забезпечити стійкий розвиток демократичних інститутів та гарантувати дотримання прав і свобод кожної людини.

Отже, у третьому Розділі дисертаційного дослідження було проаналізовано ключові напрями та конкретні механізми удосконалення адміністративної процедури в Україні, що є критично важливим для забезпечення захисту прав громадян та успішної європейської інтеграції. На підставі проведеного аналізу сформульовано низку наступних висновків.

Ефективний механізм оскарження адміністративних рішень є фундаментальною основою сучасної правової держави, оскільки виступає ключовим інструментом відновлення порушених прав, свобод та інтересів особи. Удосконалення цього механізму є прямим виконанням європейських стандартів належного врядування.

Українська система зіштовхується з проблемами нечіткого розмежування сфер між досудовим (адміністративним) та судовим оскарженням, а також ризиком перетворення досудового оскарження на формальність.

Досвід Німеччини, де застосовується принцип обов'язкового попереднього адміністративного провадження (Widerspruchsverfahren), показує, що посилення самоконтролю адміністрації може ефективно зменшити навантаження на суди. Необхідно посилити процесуальні гарантії на етапі адміністративного оскарження та встановити чіткі, розумні строки для розгляду скарг, як це прийнято в ЄС.

Прийняття Закону є прогресивним кроком, проте його ефективне впровадження стримується «процедурним опором» з боку органів публічної адміністрації, а також колізіями та неузгодженістю із великим масивом спеціального законодавства (наприклад, у сфері водного права, де можуть застосовуватися спеціальні процедури).

Необхідна системна ревізія галузевого законодавства для гармонізації спеціальних процедур із загальними нормами нового Закону, а також якісне методичне забезпечення та роз'яснювальна робота серед публічних службовців.

Подальше удосконалення адміністративної процедури має відбуватися через два взаємопов'язані напрями: цифровізацію та розвиток людського капіталу.

Повна цифрова трансформація адміністративних процедур (впровадження електронних послуг, автоматичного контролю за дотриманням строків) дозволить реалізувати європейський принцип одноразового подання інформації (Once-Only Principle), підвищуючи прозорість та доступність послуг.

Критично важливим є системне підвищення кваліфікації публічних службовців, орієнтоване не лише на знання нових норм, а й на розуміння філософії сервісного підходу та прав людини в адміністративному провадженні.

У підсумку, успішне удосконалення адміністративної процедури вимагає комплексного підходу, що поєднує нормативно-правове регулювання (гармонізація процедур оскарження), технологічні інновації (цифровізація) та інституційний розвиток (навчання кадрів), що забезпечить найвищий рівень захисту прав громадян, відповідний європейським стандартам.

ВИСНОВКИ

Проведена кваліфікаційна робота присвячена комплексному аналізу ролі адміністративної процедури в забезпеченні прав і свобод громадян України, виявленню системних проблем у цій сфері (зокрема на прикладі адміністративно-правового регулювання використання та охорони водних ресурсів) та обґрунтуванню перспективних шляхів її удосконалення в контексті європейської інтеграції. На підставі виконаного дослідження досягнуто поставленої мети та сформульовано такі висновки:

Доведено, що адміністративна процедура є не просто сукупністю формальних правил, а набуває статусу фундаментальної юридичної гарантії реалізації та захисту суб'єктивних прав і свобод громадян. Якість адміністративних процедур безпосередньо відображає ступінь демократичності держави та її здатність дотримуватися принципів належного врядування (*good governance*), що є центральною вимогою європейського права.

Встановлено визначальний вплив міжнародно-правових та європейських стандартів на формування національного адміністративного законодавства. Необхідність імплементації *acquis communautaire*, зокрема положень Водної рамкової директиви ЄС у сфері екологічного управління, вимагає від України впровадження прозорих, публічних та науково обґрунтованих процедур прийняття рішень, що стосуються життєво важливих ресурсів. Це підтверджує, що реформа процедури є не внутрішнім, а зовнішньо обумовленим стратегічним завданням.

Виявлено, що адміністративно-правовий механізм управління, зокрема у сфері водних відносин, характеризується інституційною фрагментацією (множинність органів від центрального до басейнового рівня) та процедурною розпорошеністю. Це створює колізії компетенції, ускладнює координацію дій між органами (наприклад, Державним агентством водних ресурсів, Держекоінспекцією та органами місцевого самоврядування) та породжує значні бюрократичні перешкоди для громадян і суб'єктів господарювання при

отриманні адміністративних послуг (дозволів, ліцензій).

Проведений аналіз спеціальних адміністративних процедур у сфері використання та охорони водних ресурсів (зокрема, процедур видачі дозволів на спеціальне водокористування, ліцензування та здійснення контрольної наглядової діяльності) виявив їхню недеталізованість, фрагментарність та несистемність. Ці процедури, регульовані переважно підзаконними та відомчими актами, не відповідають європейським стандартам прозорості та належного врядування.

Критичним недоліком є недостатня чіткість регулювання процедурних строків, порядку інформування заявників та, що є найбільш вагомим, мотивування адміністративних рішень (зокрема, рішень про відмову у видачі дозволів чи застосування санкцій). Часто адміністративні акти містять лише посилення на норми права без детального обґрунтування причинно-наслідкового зв'язку між встановленими фактами та прийнятим рішенням.

Така нечіткість підриває принцип правової визначеності для громадян та суб'єктів господарювання, роблячи процес прийняття рішень непередбачуваним та підвищуючи корупційні ризики. Одночасно, вона істотно ускладнює судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації, оскільки суду важко встановити, чи було рішення прийнято на підставі повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин, як того вимагає Кодекс адміністративного судочинства України. Це вимагає першочергової гармонізації водного законодавства з новим Законом про адміністративну процедуру.

Підтверджено, що Закон України «Про адміністративну процедуру» є стратегічним базисом для уніфікації та стандартизації всіх адміністративних проваджень, забезпечуючи перехід від розрізненої, відомчої процедури до єдиної, людиноцентричної. Він є вирішальним інструментом для імплементації принципів належного врядування та правової визначеності, що є ключовими для європейської інтеграції.

Однак, ефективність цього Закону безпосередньо залежить від подолання значних імплементаційних проблем. Головним завданням є проведення

системної ревізії та синхронізації усього масиву спеціального законодавства (зокрема, Водного кодексу та супутніх підзаконних актів, що регулюють дозвільні та контрольні процедури) з метою усунення колізій та приведення спеціальних процедур у відповідність до загальних кодифікованих норм. Невиконання цієї умови призведе до «процедурного дуалізму» та збереження бюрократичної інерції. Це вимагає від законодавця та органів виконавчої влади узгоджених зусиль у найкоротші терміни.

Обґрунтовано критичну необхідність реформування процедури оскарження адміністративних рішень шляхом посилення ролі досудового (адміністративного) врегулювання. Чинна система, де переважає принцип факультативності, часто призводить до надмірного навантаження на адміністративні суди, які вимушені виправляти очевидні помилки адміністрації.

На прикладі порівняльного досвіду країн ЄС рекомендовано застосовувати зважений підхід:

Німецька модель (обов'язковість попереднього адміністративного провадження, *Widerspruchsverfahren*) є ефективною для самоконтролю адміністрації та слугує фільтром для судів.

Французька модель (факультативність адміністративної скарги, *Recours gracieux* чи *hiérarchique*) підкреслює пріоритет судового захисту, але вимагає від адміністрації високої якості документації та мотивування вже на етапі прийняття первинного рішення, що також сприяє ефективності захисту.

Для України рекомендовано посилити механізм самоконтролю адміністрації з обов'язковим застосуванням у певних категоріях спорів, але за умови забезпечення повних процесуальних гарантій неупередженості (недопущення до перегляду осіб, причетних до прийняття первинного рішення) та встановлення чітких, стислих і фіксованих строків розгляду скарг. Це забезпечить не лише швидкість, але й довіру громадян до досудового механізму, запобігаючи перетворенню його на формальність.

Такий підхід дозволить розвантажити адміністративні суди та значно прискорити відновлення порушених прав. Проте, це має бути реалізовано лише

за умови забезпечення повних процесуальних гарантій неупередженості на етапі адміністративного оскарження, включаючи заборону участі у перегляді осіб, причетних до прийняття первинного рішення, та встановлення чітких, стислих і фіксованих строків розгляду скарг. Це забезпечить не лише ефективність, але й довіру громадян до досудового механізму захисту.

Визначено, що подальше удосконалення вимагає комплексної цифрової трансформації адміністративних процедур – від подання заяви до отримання результату в електронній формі. Це дозволить реалізувати європейський принцип «одноразового подання інформації» (Once-Only Principle) та підвищити прозорість за рахунок автоматизованого контролю. Паралельно, системне підвищення кваліфікації публічних службовців, із фокусом на практичному застосуванні норм Закону та засвоєнні сервісної етики, є необхідною умовою для подолання «процедурного опору» та забезпечення високого рівня адміністративного обслуговування.

Таким чином, успішне реформування адміністративної процедури в Україні є складним, але необхідним процесом, що вимагає узгоджених дій на законодавчому, інституційному та кадровому рівнях. Лише через цілісну, прозору та ефективну адміністративну процедуру Україна зможе повною мірою забезпечити права і свободи своїх громадян та підтвердити свою готовність до повноправного членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колпаков В. К., Шарая А. А., Галіцина Н. В. «Адміністративна процедура» як базова категорія для з'ясування сутності адміністративно-процедурного права. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2021. Т. 32(71), № 4. С. 55–62. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2021_32\(71\)_4_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2021_32(71)_4_12)
2. Мельникович М. С. Закон України «Про адміністративну процедури»: новели термінології та правова цінність закону. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право*. 2024. Вип. 18. С. 90–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nivif_2024_18_14
3. Джафарова М. В. До питання про визначення сучасної системи і функцій адміністративного процесуального права як самостійної галузі права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2019. Вип. 54. С. 127–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2019_54_31
4. Коломоєць Т. О. Адміністративна процедура в контексті європейської інтеграції України: виклики та перспективи. *Публічне право*. 2023. № 1. С. 45–54.
5. Рекомендація № R(2003)13 від 10.07.2003 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо порядку надання інформації про розгляди у кримінальних справах через засоби масової інформації». URL: https://zakononline.ua/documents/show/230064__230129
6. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#n602>
7. Соловйова О. М. Деякі міркування про принципи адміністративної процедури. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 163. С. 248–266. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2023_163_17
8. Кальник В. В. Концептуальні підходи до розуміння адміністративної процедури в сучасному адміністративному праві України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 4. С. 56–61.

URL: доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2024_4_10

9. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Вавринчук М. П., Когут О. В. Адміністративна процедура через призму Конституції України та законодавства ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 88(2). С. 307–312. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2025_88\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2025_88(2)_43)

11. Ковтун М. С., Донченко А. Я. Розвиток адміністративної процедури: історичний аналіз та перспективне законодавство. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2. С. 160–168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2023_2_16

12. Осадчий А. Ю. Цифровізація адміністративних процедур. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 163. С. 229–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2023_163_16

13. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

14. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

15. Булкат М. С. Внутрішньогалузевий розвиток адміністративного права України: процедурне і процесуальне право. *Приватне та публічне право*. 2023. № 2. С. 20–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2023_2_

16. Шарая А. А. Принципи адміністративно-процедурного права: характеристика змісту (з урахуванням положень проекту закону «про адміністративну процедуру»). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. Вип. 3. С. 154–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2021_3_27

17. Петелька О. І. Спеціальні принципи адміністративних процедур. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 421–426. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/anpopr_2024_4_71

18. Задирака Н. Ю. Принцип добросовісності як принцип здійснення

адміністративної процедури. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 163. С. 68–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2023_163_6

19. Гречанюк Р. В., Гречанюк С. К. Принципи адміністративної процедури як ключові засади доброго адміністрування. *Науковий вісник Сіверщини. Серія : Право*. 2025. № 1. С. 33–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2025_1_5

20. Чирва Є., Борисенко А. Принцип пропорційності в системі принципів здійснення адміністративних процедур. *Law. State. Technology*. 2022. Вип. 2. С. 32–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lastte_2022_2_7

21. Тимошук В. П. Теоретичні та практичні виклики становлення загальної адміністративної процедури в Україні. *Право України*. 2021. № 10. С. 28–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2021_10_5

22. Легенький М. І. Наукові та практичні аспекти запровадження нормативно-правового регулювання адміністративних процедур. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Юридичні науки*. 2023. № 1. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2023_1_5

23. Тильчик В. В. Адміністративна процедура та адміністративна діяльність у світлі законодавчих новел. *Правові новели*. 2023. № 20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2023_20_44.

24. Шарая А. А. Універсальні принципи адміністративно-процедурного права: загальнотеоретична характеристика. *Приватне та публічне право*. 2021. № 3. С. 61–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prpulaw_2021_3_12

25. Осадчий А. Правові процедури у публічному адмініструванні. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 103–111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2021_6_14

26. Мельник Р. С. Загальне адміністративне провадження: концептуальні засади. *Право України*. 2011. № 10. С. 112–117.

27. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р. С. Мельника. К.: Ваіте, 2014. 376 с.

28. Бережна К. В. Проблемні аспекти правового регулювання провадження адміністративних процедур в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2(2). С.

110–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_6

29. Малетич М. М. Адміністративний процес в Україні в контексті адміністративно-правової реформи. *Правові новели*. 2021. № 13(2). С. 61–66. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2021_13\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2021_13(2)_10)

30. Школик А. М. Правове регулювання відкликання адміністративних актів. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apip_2013_1_5

31. Муза О. В. До питання про місце правових актів управління в адміністративному процесі України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 96–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2013_5_21

32. Адміністративна процедура та адміністративне судочинство: європейський досвід та пропозиції для України / за ред. І. Б. Коліушка. Київ: Факт, 2007. 256 с.

33. Коваленко І. А. Процедура прийняття адміністративного акта: теоретико-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 4 (89). С. 126–134.

34. Кузнецов О. В. Принцип законності в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 32. Т. 2. С. 53–57.

35. Задирака Н. Ю. Адміністративне судочинство в Україні: актуальні проблеми. *Форум права*. 2011. № 3. С. 277–281. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

36. Коліушко І. Б. Принципи адміністративного права та їх значення для реформування публічного управління. *Право України*. 2016. № 6. С. 11–17.

37. Келемен М. І. Класифікація адміністративно-правових форм участі публічної адміністрації та громадськості у процесі прийняття екологічно значущих рішень. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2016. Вип. 72. С. 228–240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jurnaukdir_2016_72_17

38. Крупнова Л. В. Теоретико-правова характеристика стадій

адміністративної процедури відкриття виконавчого провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 3. С. 123–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2017_3_16

39. Лук'янець Д. М. Дискреційні повноваження в контексті правового регулювання адміністративної процедури. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 163. С. 111–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2023_163_9

40. Тимошук В. П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії. К. : Конус-Ю, 2010. 296 с.

41. Лютіков П. С., Турчак А. М. Процедура прийняття адміністративного акту як умова його правомірності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2022. Вип. 73(2). С. 62–68. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_73\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2022_73(2)_12)

42. Чувпило О. О. Адміністративне право України: навч. посібник для студ. спец. «Правознавство». Донецьк : Донецький держ. ун-т, 1999. Т. 2 : Нормативні акти. Загальна і особлива частини. 444 с.

43. Мельниченко Б. Б. Адміністративні акти як основна форма публічного управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/>

44. Заросило Н. В. Підстави для класифікації нормативно-правових актів. *Наука і правоохорона*. 2014. № 1(23). С. 36–40.

45. Мандюк О. О. Індивідуальні адміністративні акти: теорія та практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2017. 213 с.

46. Тимчишин Т. М. Адміністративний договір як акт правового застосування. Загальна характеристика. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. Вип. 2. С. 199–207.

47. Патерило І. В. Сутність та особливості адміністративних актів як основних інструментів діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 31(3). С. 10–14.

48. Кузнецов О. В. Адміністративний акт як об'єкт судового контролю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 89–93.

49. Бережна К. В. Адміністративна процедура як гарантія прав та свобод громадян. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 26. С. 110–114.

50. Адміністративне право України: підручник / за ред. В. В. Галуцько, В. А. Шамрай. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 528 с.

51. Кушнір С. М., Коломєць Т. О., Пирожкова Ю. В., Шумейко І. П. Реалізація права на адміністративне оскарження актів суб'єктів владних повноважень з урахуванням європейських стандартів державного управління. *Правова позиція*. 2024. № 4 (45). С. 75–81.

52. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

53. Новак А. О. Адміністративне оскарження: поняття та місце в системі адміністративних процедур. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 407–409. DOI: 10.32782/2524-0374/2022-5/95. URL: http://lsei.org.ua/5_2022/95.pdf.

54. Шувалова Т. О. Щодо процедури адміністративного оскарження рішень, дій (бездіяльності) адміністративних органів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 60–63. DOI: 10.32841/2307-1745.2022.57.13. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc57/13.pdf>.

55. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n1321>.

56. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

57. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>

58. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 №

2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

59. Закопай А. Р. Адміністративне оскарження як альтернативний (позасудовий) спосіб вирішення правових спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 142–144. DOI: . URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/32.pdf

60. Коліушко І. Б. Законодавство про адміністративну процедуру та його імплементація в Україні. *Право України*. 2022. № 10. С. 75–84.

61. Соколовська А. Б. Проблеми гармонізації загального та спеціального адміністративно-процедурного законодавства. *Адміністративне право і процес*. 2023. № 1. С. 42–49.

62. Цвєтков В. В. Цифрова трансформація адміністративних процедур: європейський досвід для України. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2021. Вип. 22. С. 86–92.

63. Омельченко Г. В. Роль публічних службовців у забезпеченні належного врядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 1. С. 107–115.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Пропозиції щодо цифровізації адміністративних процедур та підвищення кваліфікації публічних службовців

(Таблиця 3.2)

Напрямок	Конкретна пропозиція	Обґрунтування доцільності	Очікуваний результат	Нормативна/Європейська основа
Цифровізація процедур	Впровадження електронного адміністративного провадження (подача заяв, обмін документами, оскарження)	Забезпечує прозорість, скорочує строки, мінімізує корупційні ризики, реалізує принцип «єдиного вікна»	Зменшення бюрократії, підвищення доступності послуг, контроль за строками	Закон України «Про адміністративну процедуру»; Once-Only Principle (ЄС)
	Створення інтегрованих державних реєстрів та єдиної інформаційної системи	Унеможливіє дублювання даних, забезпечує принцип одноразового подання інформації	Автоматизація перевірок, підвищення точності даних, зручність для громадян	Європейська стратегія цифровізації публічних послуг

		громадянином		
	Автоматичний контроль строків та процедурних вимог у системах	Гарантує дотримання законних строків, зменшує ризик порушення прав	Підвищення правової визначеності, зниження кількості скарг	Стандарти належного врядування Ради Європи
Підвищення кваліфікації	Розробка навчальних програм з філософії європейського адміністративного права	Формує сервісний підхід, орієнтацію на права людини, зменшує процедурний опір	Підвищення якості управлінських рішень, зміцнення довіри громадян	Принципи належного врядування (Council of Europe)
	Практико-орієнтовані тренінги (кейс-стаді, симуляції проваджень)	Забезпечує застосування знань на практиці, підвищує компетентність у реальних ситуаціях	Зменшення помилок у провадженнях, підвищення ефективності процедур	Рекомендації SIGMA/OECD
	Навчання цифровій грамотності та роботі з електронними	Гарантує ефективне використання нових технологій,	Безперебійне функціонування електронних сервісів,	Європейська програма цифрових навичок

	платформами	зменшує ризик технічних помилки	підвищення продуктив- ності	
--	-------------	---------------------------------------	-----------------------------------	--